

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

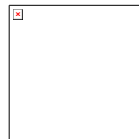
Απομαγνητοφώνηση

(ΕΠΙΚΥ-ΑΙΧΜ1974-ΠΑΠ-ΕΗΖ-2022-ΑΠΟΜ.)

Πληροφορητής: Άκης Παναγιώτου

Ερευνήτρια: Ηλιάνα Ζήνωνος

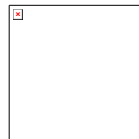
- Να πούμε για αρχή λίγα στοιχεία για σένα. Όνομα, ημερομηνία γέννησης, πού γεννήθηκες..
- Για την ακρίβεια το όνομά μου είναι Χριστοφόρου Χριστάκης του Παναγιώτου. Γεννήθηκα Λεμεσό, αλλά μεγάλωσα στο Μοναγρούλι. Μοναγρούλι, ας πούμε, γεννήθηκα, στις 11/11/55. Το 73 τον Γενάρη κατατάχτηκα στον στρατό, πήγα στην Αστυνομία την Κεντρική της Λεμεσού, μετά μας πήραν στην Πάφο.
- Σε ποια μονάδα;
- Στο ΚΕΝ Πάφου. Μετά, από το ΚΕΝ Πάφου, κάναμε δύο μήνες περίπου, 40 μέρες και με πήραν στο 281, στη Μύρτου, στο κέντρο εκπαίδευσεως.
- Δηλαδή τι σώμα είναι;
- Πεζικό. Από εκεί, αφού κάναμε 6 μήνες, 5 μήνες, δεν θυμάμαι ακριβώς, μας χώρισαν σε μονάδες. Δηλαδή να πάμε σε στρατόπεδα, στα τάγματα. Διάλεγαν ανθρώπους και τους έστελναν, άλλους στον Πενταδάκτυλο, άλλους στον Πύργο της Τυλληρίας. Εμένα με έστελναν στην Κερύνεια, στο 251, εκεί που έγινε η απόβαση, στην Γλυτζιώτισσα. Ήμουν στον 3^ο λόχο, λοχαγός μου ήταν ο γνωστός, Ερμής Χριστοδούλου. Αυτόν τον πυροβόλησε ο Καραχάλιος, έξω από την ΕΛΔΥΚ, πάνω στα πόδια.
- Το πραξικόπημα εσάς που σας βρίσκει;
- Το πραξικόπημα εμένα με βρήκε στο 101 φυλάκιο, έτσι λεγόταν, της Κερύνειας. Που από εκεί ήταν το κονβόι. Δηλαδή από εκεί έπιαναν κόσμο, τους έβαζαν στα αυτοκίνητα και τους έπιαναν τα Ηνωμένα Έθνη και τους έπαιρναν στη Λευκωσία. Ήμουν σε εκείνο το φυλάκιο εγώ. Την ημέρα του πραξικοπήματος εγώ ξεκίνησα να πάω στο τάγμα, στον λόχο μάλλον, όχι στο τάγμα. Εγώ ήμουν του 3^{ου} λόχου. Τα φυλάκια των πράσινων, το 120, το 115 κλπ αυτά τα είχε θυμάμαι ο 3^{ος} λόχος, του Ερμή. Ο οποίος ήταν ξεχωριστά κοντά στο ΓΣ Πράξανδρος, το γήπεδο, που είχε η Κερύνεια. Η απόσταση δεν ήταν πού μακριά. Να ήταν 1, 1μιση, 2 χιλιόμετρα; Και πηγαίναμε περπατητοί και πιάναμε πετρέλαιο ή ορισμένα πράγματα που χρειαζόμασταν. Δεν είχε και τίποτα δηλαδή, αλλά εντάξει. Την ημέρα του πραξικοπήματος πήγα να σκαρφαλώσω τα ττέλια, δεν πήγα από την πύλη και ήταν ο Σωκράτους Σωκράτης, αυτός ήταν ποδοσφαιριστής της ΑΕΛ και ήταν

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

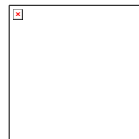
μέσα στον λόχο και μου φώναζε «Ρε Άκη, σας ψάχνουν. Μην έρθεις να μπεις στο στρατόπεδο. Έγινε πραξικόπημα». Εγώ ούτε πήρα χαμπάρι ότι έγινε πραξικόπημα. Ήμουν στον δρόμο την ώρα του πραξικοπήματος, πήγαινα στον λόχο. Εγώ άρχισα να τρέχω και ο κόσμος μου φώναζε στην Κερύνεια, «τρέξτε και θα σας πιάσουν τα όπλα!». Καλά που δεν μας πυροβόλησαν ότι είμαστε και αντιφρονούντες. Ενώ εμείς είμαστε μακαριακοί. Κι εγώ έτρεχα στον λόχο πάνω στο φυλάκιο, να τους πω «ρε, έγινε αυτό το πράγμα». Και όσο και γλυτώσαμε και δεν μας πυροβόλησαν οι δικοί μας δηλαδή. Εν τω μεταξύ... Δεν ξέρω να μπορούμε σε λεπτομέρειες;

- Ό,τι νομίζεις κύριε Άκη ότι είναι σημαντικό. Εντάξει επιγραμματικά θα πούμε ότι είναι του πραξικοπήματος και μέχρι την εισβολή, αλλά αν νομίζεις ότι έχει κάποια πληροφορία που είναι σημαντική, εννοείται να την πούμε.
- Η σημαντική είναι ότι, επειδή ήμουν, ανήκα στην Αριστερά εγώ, με ήξεραν, ήμουν σηματοδεδεμένος, με φώναζαν κάποιοι άλλοι του στρατοπέδου..
- Που ήταν πραξικοπηματίες;
- Όχι. Μη πραξικοπηματίες. Και μου λένε «μη φύγεις εσύ από το φυλάκιο». Γιατί άρχισαν και δραπετεύουν από τα φυλάκια και πήγαιναν στα βουνά. Γιατί ήταν να τους σκοτώσουν. Πιστεύω ότι αν κρατούσε, θα σκότωναν πολλούς. Και μου λένε, «μην φύγεις εσύ», μου λένε, «που σου έχουμε εμπιστοσύνη». Τάχα να τροφοδοτώ με πυρομαχικά εκείνους που έφυγαν. Μετά ήρθε κάποιος εκεί και μου λέει, «εσύ», μου λέει, κάποιος πραξικοπηματίας δηλαδή, «όλους κι αν τους ξεγελάσεις, εμένα δεν με ξεγελάς. Εσύ για να μην φύγεις, κάτι συμβαίνει», μου λέει.
- Αυτός ο πραξικοπηματίας που λες ήταν στον στρατό;
- Ναι, στον στρατό, μόλις έφυγε από εκεί, μας περικύκλωσε η ΕΟΚΑ Β'. Και όσο και καταφέραμε και φύγαμε από το φυλάκιο πίσω και πήγαμε στη Μητρόπολη...
- Κι εκείνες τις μέρες μεταξύ πραξικοπήματος και εισβολής τι γινόταν; Εσύ πώς το έζησες;
- Εμείς ήμασταν παρείσακτοι μέσα στην Κερύνεια.
- Δηλαδή γυρίζατε μέσα στην πόλη;
- Στα βουνά, μέσα στην πόλη. Εξαρτάται, από εδώ κι από εκεί για να γλυτώσουμε.
- Με τα ρούχα του στρατού που ήσασταν;
- Ε ναι (γέλιο). Ήμασταν κρυμμένοι, δεν κυκλοφορούσαμε. Εγώ συγκεκριμένα, ήμουν και σε ένα σπίτι μιας κοπέλας, την οποία χθες βρήκα τη διεύθυνσή της και την έψαχνα. Ήρθε από την Αγγλία και με βρήκε. Κάποια Λία. Και ήρθε μια φορά και με είδε κι έμεινε και στο σπίτι μου. Μετά έχασα τα ίχνη της. [μου λέει για τη διεύθυνση που βρήκε και κατά πόσο μπορώ να τον βοηθήσω να την εντοπίσει] Ο άντρας της ήταν Άγγλος, ο David, είναι αυτός που έκανε το νησάκι, εκεί που έγινε η απόβαση. Ήταν αρχιτέκτονας, δεν ξέρω. Κάτι έκανε με το νησάκι, που έγινε η απόβαση που μας πήρανε στην Τουρκία. Αυτός κάτι έκανε εκεί...

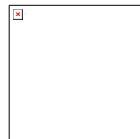
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Και κρυβόσουν σπίτι αυτών των ανθρώπων δηλαδή;
- Μια-δυο μέρες. Μετά πήγα πίσω στο φυλάκιο. Με τον πόλεμο πήγα πίσω.
- Ναι εγώ λέω εκείνη την περίοδο, τι έκανες...
- Ναι, ναι. Ως την Παρασκευή κρυβόμασταν απ' εδώ κι απ' εκεί. Πήγα και της ζήτησα ένα ψωμί. Της λέω «πεινάμε». (συγκινείται). «Έχω ένα ψωμί», μου λέει, «αφήστε μου το μισό για τα μωρά μου». Και μας έδωσε το μισό και το πήρα στο φυλάκιο. Όταν το θυμηθώ, με πιάνει το παράπονο. Ήρθε και με βρήκε, μετά από χρόνια κι έμεινε και στο σπίτι μου.
- Και η εισβολή εσάς πού σας βρίσκει.
- Η εισβολή με βρήκε μέσα στο φυλάκιο. Πήγαμε πίσω μετά.
- Πήγατε πίσω γιατί καταλάβατε...
- Καταλάβαμε.. Από την Παρασκευή εμείς, είχε ορισμένους στρατιώτες που ήταν πιο ψηλά από εμένα... Εκείνοι που ήταν πάνω στον Πενταδάκτυλο, είδαν τα πλοία. Και κατέβηκαν κάτω και πήγαν στον διοικητή. Φημιζόταν γι' αυτό το πράγμα. Και του είπαν, «κύριε Κουρούπη», Κουρούπης Παύλος. Πολλοί τον θεωρούν προδότη, αλλά εγώ δεν ξέρω. Αν ήταν προδότης θα στεκόταν να σκοτωθεί; Τέλοσπαντων. Απλώς υπάκουε στη Χούντα. Γι' αυτό φαίνεται ότι δεν δραπέτευσε να φύγει.
- Ήταν Ελλαδίτης αυτός;
- Ελλαδίτης, ναι. Ο διοικητής μας.
- Και πήγατε πίσω γιατί σας είπαν οι άλλοι ότι είδαν τα πλοία.
- Α ναι ναι! Και λέει ο διοικητής, δεν μας έκανε κάτι οι διοικητές. Μας λέει, «πηγαίνετε κάτω από τα δέντρα βρε παιδιά, να δούμε τι θα γίνει. Να πάρουμε διαταγές, να δούμε τι θα κάνουμε». Ενώ η απόβαση ξεκίνησε και περικύκλωσαν.. Δεν ήμουν εγώ στην περίπτωση αυτή. Κάποιοι Τούρκοι που βγήκαν έξω, δεν μπορούσαν να κάνουν κάτι, τους περικυκλώσαμε. Απλώς θέλαμε βοήθεια, την οποία δεν είχαμε. Ε τα ΠΑΟ τα πήραν στην Πάφο, απ' ότι έλεγαν, από την Κερύνεια για να κτυπήσουν τον Μακάριο. ΠΑΟ που ήταν να κτυπήσουν τα πλοία δηλαδή. Είναι ειδικά. (μικρή διακοπή γιατί κτυπά το τηλέφωνό του).
- Οπότεν δηλαδή εσείς πήγατε πίσω στο φυλάκιο...
- Πήγαμε πίσω στο φυλάκιο. Δεν είχε απόσταση. Είναι το Τέμπλος, που ήταν χωριό τούρκικο. Το στρατόπεδο μας ήταν στον Άγιο Γεώργιο. Στη Γλυτζιώτισσα. Μέσα στην εκκλησία. Εκεί που έγινε η απόβαση, ας πούμε. Και η απόσταση είναι 1 χιλιόμετρο... Πήγαμε πίσω...
- Και γίνεται η εισβολή, σας βρίσκει μέσα στο φυλάκιο...
- Η ώρα 5μση το πρωί.
- Κι εσείς τι κάνετε;
- Ήμουν σκοπός.
- Και τι γίνεται μετά;

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

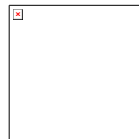
- Ε τι γίνεται μετά. Με τα μαρτίνια τι να κάνεις και με τα...
- Δηλαδή δεν είχατε τίποτα οπλισμό...
- Είχαμε Μπρεν, κάτι μαρτίνια, τέτοια πράγματα. Είχαμε ένα 50άρι, μάλλον όχι 50άρι, ένα Βίκερς που είχαμε, που του βάζεις νερό από πάνω και τα στήσαμε όλα μέσα στο πολυβολείο και περιμέναμε. Εμείς περιμέναμε αυτούς που κατέβηκαν από τον Άγιο Ιλαρίωνα. Φανήκαμε τυχεροί εμείς. Εγώ ειδικά και το φυλάκιο μου, αν και σκοτώθηκαν ορισμένα άτομα από το φυλάκιο μου, διασκορπιστήκαμε στην οπισθοχώρηση. Και ξέρεις πότε φύγαν; Τη Δευτέρα η ώρα 11μιση το μεσημέρι. Περνούσε ένας ανθυπολοχαγός Κύπριος, λεγόταν Πουλούκκος, έτσι τον έλεγαν. Ήταν από τον Καραβά, Λάπηθο, από πού ήταν και γύρισε και μου λέει, εγώ ήμουν μικροκαμωμένος («λιόσωμος»), «ρε Χριστακούι, μα τι κάνετε εδώ ακόμα», μου λέει. Ε του λέω, «προσπαθούμε κύριε λοχαγέ, ήρθαν από τον Άγιο Ιλαρίωνα οι Τούρκοι». «Ρε», μου λέει, «τα άρματα είναι δίπλα, δεν τα πήρατε χαμπάρι;» Ακούγαμε ήχους, μα πού να τα καταλάβουμε; «Πίσω μου Χριστάκη!». Χριστάκη που με έλεγε. «Πίσω μου!». Και φύγαμε. Εννιά άτομα. Μετά βρέθηκαν και σκοτωμένοι, δεν ξέρω πού σκοτώθηκαν οι άλλοι.
- Δηλαδή ουσιαστικά η μάχη που λάβατε μέρος εσείς ήταν εκεί στο φυλάκιο...
- Ναι. Εγώ ναι. Εκεί.
- Μετά που έγινε αυτή η οπισθοχώρηση που λέτε, περιπλανηθήκατε στις περιοχές εκεί; Τι έγινε;
- Εγώ φάνηκα τυχερός, γιατί ξεκίνησα από την Κερύνεια, Κερύνεια εκεί ήταν, ήμουν ακριβώς στην άκρη της Κερύνειας. Ήταν ο Άγιος Ιλαρίωνας, δηλαδή μέσα στη μέση, να πούμε. Με τα πόδια, με άλλους, βέβαια χαθήκαμε και στον δρόμο, δεν ξέραμε... Ένα ποταμό να πιάσει ο ένας, ένα ρυάκι να πιάσει ο άλλος, δεν είναι και τίποτα να χαθείς. Και ξεκινήσαμε με τα πόδια και πήγαμε στον Παχύαμμο. Στον δρόμο όμως, βρήκα ένα αυτοκίνητο και μπήκα με το όπλο στη μέση και το σταμάτησα. Με το όπλο. Δεν ήξερα ποιοι ήταν. Και με έβαλαν μέσα, εμένα κι έναν άλλο, ούτε θυμάμαι ποιος είναι ο άλλος. Μαζί μας μπήκε κι ένας Ελλαδίτης και αρχίσαμε να τσακωνόμαστε και μεταξύ μας στο τέλος. Φώναζε ο άλλος, «πού είναι η πουτάνια η μάνα μας;», έλεγε και θύμωσε ο Ελλαδίτης. Εντάξει μπορεί να έχει και ο δίκαιο ο άνθρωπος, φταίνει τώρα ο κόσμος γιατί η Χούντα έκανε εκείνο που έκανε; Αλλά όταν είσαι μικρός, πού να κόψει τώρα το μυαλό σου ότι φταίνει η Χούντα; Φταίνει οι Ελλαδίτες, κατάλαβες; Παίρναμε όλο τον κόσμο στο λαιμό μας, κατάλαβες; Η κοπέλα που ήταν πίσω μαζί μας φοβήθηκε, κρατούσαμε και όπλα...
- Μέσα στο αυτοκίνητο..
- Μέσα στο αυτοκίνητο! Ναι! Που τσακωθήκαμε. Και μετά είπε ο άνθρωπος, «ρε παιδιά», λέει, «σταματάτε, για όνομα του Θεού, τι φταίνει ο κόσμος της Ελλάδας, αν η Χούντα δεν

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

ήρθε να βοηθήσει;». Και πήγαμε μια απόσταση και πήγαμε στον Παχύαμμο. Στην Κλεπίνη. Δεν ξέρω αν ξέρεις τους τόπους.

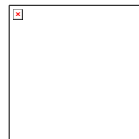
- Ακουστά.
- Και μας έπιασαν εκεί, τάχα να βρέξουμε κουβέρτες και να βάλουμε βενζίνη πάνω, να ρίξουμε μέσα στις ερπίστριες των αρμάτων.
- Ποιος σας είπε έτσι;
- (γελά) Ένας λοχαγός που είχαμε Ελλαδίτης. Εν τω μεταξύ έγινε καπνός εκείνος, χάθηκε. Ούτε ήξεραν το όνομά του ποιος ήταν. Διότι τον δικό μας, τον πυροβόλησαν. Έφεραν κάποιον άλλο, δεν ξέρω ποιος ήταν. Ε μετά από εκεί, μετά από την Κλεπίνη, άρχισαν τα βάσανά μας.
- Και τότε συλληφθήκατε; Η σύλληψη πώς έγινε; Η αιχμαλωσία σας πώς προέκυψε;
- Δεν είναι εκείνη την ώρα που με έπιασαν εμένα. Εμένα με έπιασαν στον δεύτερο γύρο.
- Τότε εκείνη την περίοδο τι κάνατε;
- Εγώ, όταν φύγαμε από την Κλεπίνη, για να μην τα μπερδέψουμε, μας έπιασαν και μας έριξαν σε ένα νεκροταφείο. Καμιά 150αριά άτομα.
- Ποιοι σας έβαλαν εννοείς;
- Ξέρω εγώ ποιοι είναι; Κάποιοι λοχαγοί δικοί μας που βρέθηκαν...
- Του στρατού τελospάντων.
- Του στρατού, του στρατού. Όχι του στρατοπέδου μας. Του στρατού. Το στρατόπεδό μας εμάς, στην απόβαση σκοτώθηκαν όλοι. Αν μείναμε 50-60 άτομα. Υπάρχει κι ένα βίντεο στο You Tube άμα θες να το δεις, όταν βάλεις Κουρούπη Παύλος, σου λέει, 120 νεκροί, 130 αγνοούμενοι και ξέρω γω τι λέει άλλο. Επιάσαν μας και μας έριξαν σε ένα... Απ' ότι μου είπαν, ένα νεκροταφείο στην Αγλαντζιά, δεν ξέρω, ούτε ήξερα πού είναι η Αγλαντζιά. Θυμάμαι κάτσαμε σε ένα τάφο με έναν άλλο και κρατούσα ένα μήλο, ήταν νύχτα κι έτρωγα και γύρισα και είδα τη φωτογραφία του πεθαμένου και ήταν ένας ναύτης, άκου σύμπτωση, που σκοτώθηκε το '63. «Ρε θα έχουμε την τύχη του;», λέω στον άλλο. «Παναγία μου, να φύγουμε από εδώ! Να πάμε σε άλλο τάφο!», μου λέει (γέλια). Και μας έπιασαν από εκεί και μας πήραν να κάνουμε ενέδρα στον Κουτσεβέντη. Με ονόματα! Γίνεται αυτό το πράγμα; Να φωνάζει ονόματα, να πάνε να κάνουν ενέδρα; Επικίνδυνο πράγμα. Κι έπιαναν... Τέλοspαντων. Μας πήραν στον Κουτσεβέντη, που είναι ο Άγιος Χρυσόστομος, τα 100 σπίτια της Ρήγαινας. Μας έριξαν μέσα σε μια χαράδρα, μα όχι όλους, καμιά 30αριά άτομα ήμασταν, 25αριά, πόσοι ήμασταν και μας έδωσαν και αυτόματα όπλα άλλα και περιμέναμε τα λεωφορεία τους Τούρκους να έρθουν. Κάποια περίπτωση όμως, τι συνέβηκε, δεν ήρθαν, δεν πέρασαν τα λεωφορεία και μας ξαναέπιασαν από εκεί πάνω και μας πήραν, δεν ξέρω πού, μας πήραν και άλλα βουνά. Απ' ότι μου είπαν πρέπει να ήταν από εκεί που είναι η Αθηνού. Μα τι γυρεύαμε απ' εκεί; Είχε ένα εκκλησάκι σε ένα ύψωμα. Πρέπει να είναι εκείνο το εκκλησάκι, έτσι

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

υπολογίζω. Και μας ξαναέπιασαν από εκεί και μας έφεραν στο Προεδρικό, που έγινε το πραξικόπημα, πίσω είχε στρατόπεδο, δεν είδα στρατόπεδο εγώ, τέλοσπαντων, είχε ευκαλύπτους εκεί και ξανασυγκρότησαν το τάγμα και μας ξαναέπιασαν και μας πήραν στον Κουτσεβέντη. Εκεί πάνω ήταν ο τάφος πολλών. Έγιναν μεγάλες μάχες εκεί πάνω. Ήρθαν τα αεροπλάνα ξανά.. Την πρώτη φορά στην Κερύνεια, δεν σου είπα, μας βομβάρδιζαν συνέχεια. Δεν σου τα είπα αυτά, τα αεροπλάνα. Και τι μπορείς να κάνεις στο φυλάκιο 101 με ένα πολυβόλο κι εκείνο ήταν έξω, μέσα στο...

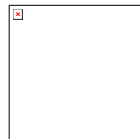
- Δεν είχατε και αντιαεροπορικά φαντάζομαι...
- Εμείς όχι. Είχε αλλού που είχαν. Είχε άλλους που είχαν. Στο τέλος δεν είχαν πυρομαχικά. Τέλειωσαν. Οι λοκατζήδες έπιασαν τον Άγιο Ιλαρίωνα, όχι το φρούριο, δίπλα. Είδα τη σημαία εγώ η ώρα 5 το πρωί και φώναζαν «πιάσαμε τον Άγιο Ιλαρίωνα». Σε 10 λεπτά έπεσε η σημαία. Η δική μας. Που σήμαινε ότι... Περίμεναν οι λοκατζήδες. Από τη νύχτα τον έπιασαν τον Άγιο Ιλαρίωνα. Και περίμεναν να στείλουμε εμείς πεζικό. Να αντικαταστήσει τους λοκατζήδες να φύγουν! Οι λοκατζήδες είναι καταδρομείς, δεν έχουν όπλα βαρέου τύπου να στήσουν πολυβόλα. Είναι ατομικά όπλα, αφού είναι νύχτα που δρουν. Έσφαξαν πάνω από 100 Τούρκους. Μέσα σε ένα θάλαμο μόνο, για να καταλάβεις. Τόσο... Ήταν πολύ... Ανεξαρτήτως τις μαλακίες που έκαναν στο πραξικόπημα, την ημέρα του πολέμου, πολέμησαν, η αλήθεια να λέγεται. Εγώ τους είδα με τα μάτια μου. Στον Κουτσεβέντη που πήγαμε... Μετά την ενέδρα, η ενέδρα έγινε από κάποιους άλλους. Ύστερα, εγώ είδα τρία λεωφορεία όταν πήγα κοντά, αλλά όταν πήγα ήταν τελειωμένη η ενέδρα. Την επομένη που πήγα, μάλλον και ήταν γεμάτο νεκρούς το λεωφορείο, Τούρκους. Θυμάμαι ένα σοφέρ που ήταν πάνω στο τιμόνι, κρέμονταν τα χέρια του, είχε άλλους σκοτωμένους μέσα, είχαμε εμείς εννιά άτομα, 9-10, πόσους είχαμε, σκοτωμένους. Μα νοίζω τους έδειξε η τηλεόραση εκείνους που έζησαν. Τον ένα εκείνο που έλιωσε η μασέλα του, πήγαμε σε μια σχοινιά εμείς, με έναν άλλο να κατουρήσουμε και τους είδα από πάνω εγώ. Τους είδα. Μάλλον άκουσα θόρυβο και φώναξα «ρε Ιγνάτιε, κατούρα, μην κάνουμε ότι... Μήπως είναι Τούρκοι», του λέω. Μετά ήταν... Θυμάμαι που τους βάλαμε μέσα στο διπλοκάμπινο, μονοκάμπινο, τι ήταν και έβαλαν σανό κάτω και τους βάλαμε μέσα. Κι έζησε βρε παιδί μου. Έζησε. Οι δύο εκείνοι έζησαν. Οι άλλοι σκοτώθηκαν όλοι. Μετά, πιο κάτω από εκεί, βρήκα 2-3 σκοτωμένους και βρήκα και μια ταυτότητα. Και θυμάμαι την ώρα που έτρεξα, γιατί μας έβαλλαν από πάνω, πάτησα ένα νεκρό από πάνω, είχε μια ταυτότητα χάμω κι έπιασα την ταυτότητα. Κι έβαλα σημάδι έναν χωριανό μου το όνομά του για να μην ξεχάσω ποιος ήταν. Είχε το ίδιο όνομα με έναν χωριανό μου, φίλο μου. Ιωάννου Ιωάννης από την Έμπα της Πάφου. Έχει τόσα χρόνια που ψάχνω ένα συγγενή του και δεν βρίσκω. Και πήγα με τη γυναίκα μου περίπατο στο λιμανάκι και κάτσαμε να φάμε παγωτό σ' ένα παγκάκι εκεί κι είχε έναν γέρο με μια γριά και πιάσαμε την κουβέντα, «από πού είσαι;», μου λέει, του είπα από

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

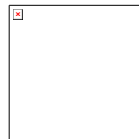
πού είμαι, «εσύ;» του λέω, «από την Έμπα». Και είπα την κουβέντα στον γέρο. Μου λέει, «γιε μου, δεν έχει συγγενείς», μου λέει. «Μα γίνεται να μην έχει συγγενείς;». «Ε μπορεί να έχει 1-2, αλλά δεν ενδιαφέρονται. Γι' αυτό δεν τον βρίσκεις», μου λέει. Και την ταυτότητα την έδωσα του διοικητή που έφεραν, του νέου. Σε λοχαγό την έδωσα, δεν θυμάμαι. σε κάποιον λοχαγό την έδωσα νομίζω. Γιατί βρήκα κι ένα όπλο τουρκικό και το έπιασα, δίπλα από τον έναν τον νεκρό. Αλλά όταν είναι νεκρός ο άλλος, δεν καταλαβαίνεις, ούτε αν είναι Τούρκος, ούτε αν είναι Έλληνας. Πού να τον καταλάβεις;

- Από τα ρούχα;
- Μα τα ρούχα ήταν τα ίδια. Οι Τουρκοκύπριοι φορούσαν τα ίδια ρούχα με εμάς. Ενώ οι Τούρκοι φορούσαν τα ίδια με τους Ελλαδίτες. Επειδή ήταν του NATO, οι στολές που είχαν, κατάλαβες τι γίνεται; Και που ήρθαν να μου πιάσουν, όπως τώρα εσύ, πριν χρόνια, για τους αγνοούμενους, είπα την κουβέντα με την ταυτότητα και ο ένας είπε του άλλου, «τον βρήκαμε αυτόν».
- Κι εσείς, μέχρι τη δεύτερη εισβολή, περιφέρεστε απ' εδώ κι απ' εκεί με τους υπόλοιπους στρατιώτες, κάνετε ενέδρες...
- Ναι... Το στρατόπεδο. Το ξανασυγκρότησαν με έφεδρους, με άλλους που βρήκαμε απ' εδώ κι απ' εκεί, παρείσακτους, αν θα τους πούμε έτσι, που διασπαστήκαν από άλλα στρατόπεδα, που χαθήκαν μέσα στα βουνά. Και είμαστε στον Κουτσεβέντη. Εκεί που έγινε η ενέδρα που ήταν το λατομείο. Εγώ ήμουν εκεί. Εκεί σκοτώθηκε και ο Σωκράτης από το Κολόσσι, Σωκράτους Σωκράτης, ο Γιάγκος ο αποθηκάριος, που θυμάμαι. είχαμε από την Παρεκκλησιά τον Βίκτωρα, τραυματίστηκε με όλμο, ζει όμως ο άνθρωπος αυτός. Τα ονόματά τους δεν τα θυμάμαι. Είχε αρκετούς σκοτωμένους. Αλλά δεν θυμάμαι τα ονόματα. Αυτούς που θυμάμαι ήταν του λόχου μου, γι' αυτό τους θυμάμαι. Είχε που τους θάψαμε εμείς. Ας πούμε είχε δύο λοκατζήδες, δεν ξέραμε ποιοι είναι. Δεν είχαν στοιχεία επάνω τους. Και τους θάψαμε εμείς. Μα νομίζεις είχε χώμα; Δεν είχε χώμα. Με τις πέτρες τους θάβαμε. Ήταν όλο λατομεία εκεί πάνω. Πού να βρεις χώμα; Μόνο πέτρες πελώριες. Με τις πέτρες. Και πήγα να τους δείξω, δεν ξέρω, οι Τούρκοι εκεί έκαναν πάρκο πάνω στο βουνό, αν είναι δυνατόν. Έκαναν μια πλατεία. Φαίνεται ότι χάλασαν τον τόπο εκεί. Είχε άλλο όμως, που έθαψα εγώ ορισμένους και, ήμουν μικρός, ήμουν 19 χρονών, δεν ήμουν μεγάλος. Διότι 17 πήγα στρατό εγώ. 17 και ένα μήνα. Επειδή γεννήθηκα 11^{ον} του '55, έκλεινα τα 17 κι έπιανα τα 18, ένα μήνα, κατάλαβες; Ήμουν 18 χρονών, ήμουν μικρός. Όταν τους έθαβα έβαζα πέτρες γύρω εγώ. Μου φώναζαν οι άλλοι, «έλα ρε πάνω! Μα κάθεσαι και παίζεις;», μου έλεγαν. Τάχα θα με πυροβολούσαν κι εμένα οι Τούρκοι. Ενώ εγώ τους έλεγα, «δεν πειράζει, είναι όμορφο». Και κύριε μου, που πήγα να τους δείξω τους αγνοούμενους, εκείνες οι πέτρες ήταν εκεί. Βοήθησαν εκείνες οι πέτρες. Εντάξει, βρήκαν νομίζω. Τον ένα τον βρήκαν στο γεφύρι, που τους δείξαμε...
- Η δεύτερη εισβολή πού σε βρίσκει;

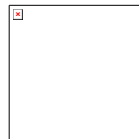
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Πάνω στον Κουτσεβέντη. Με βρίσκει στον Κουτσεβέντη.
- Είστε εκεί ακόμη δηλαδή.
- Ναι πάνω στον Κουτσεβέντη. Μας βρήκε εκεί. εκεί πάνω ήταν μεγάλο... Μακελειό έγινε. Μας έβαλλαν από παντού, αεροπλάνα. Χαμός γινόταν. Και θυμάμαι που για πρώτη φορά, ένας λοχαγός φώναξε το όνομά μου. Δεν με χώνευε για πολιτικούς λόγους. Όχι πως έκανα και κάτι, αλλά ήταν ο πατέρας μου. Έπαιζα και στην ΕΔΟΝ μπουζούκι.
- Ήσουν σεσημασμένος δηλαδή.
- Ήμουν σημαδεμένος από το χωριό. Ο κοινοτάρχης του χωριού, οι κοινοτάρχες και ορισμένοι χωριανοί, έλεγαν... Έρχονταν και ρωτούσαν. Τους είδα εγώ που ήρθαν.
- Και τι σου φώναξε ο λοχαγός;
- «Χριστοφόρου οπισθοχώρηση!». Για πρώτη φορά είπε το όνομά μου. «Πού να πάμε κύριε λοχαγέ;» «Όπου θέλετε!», μου λέει.
- Δηλαδή όποιος σώσει τον εαυτό του.
- Ναι. Και ξεκινήσαμε από εκεί... Το χειρότερο πράγμα είναι το νερό. Η δίψα. Δεν μπορείς να φανταστείς. Κανένας, ούτε εσύ, ξέρει τι σημαίνει δίψα. Για να καταλάβεις, δεν με παρεξηγείς, κατουρούσα για να πλώ και δεν μπορούσα να πιώ γιατί ήταν όπως το λάδι. Και δεν υπάρχει πιο αλμυρό πράγμα πάνω στη γη. Πιο αλμυρό πράγμα. Και είχε έναν που κρατούσε ένα παγούρι νερό και του λέει ένας άλλος, «ρε, πρόσεχε, όχι να το πιούμε όλο», του λέει, «να γέρνουμε στο πώμα και να βρέχουμε τα χείλη μας». Κι έτσι κάναμε. Έναν τον έπιασε το αμόκ και γύρισε το όπλο πάνω σε εκείνον με το παγούρι. Και ήταν ο άλλος πίσω, ευτυχώς και τον έπιασε από τον λαιμό και του πέταξε το όπλο και του έδωσε 2-3 χαστούκια, όχι για να τον δείρει, για να συνέλθει. Του λέει, «φέρ' τα μίλια σου! Άμα το πιείς όλο εσύ, θα πεθάνουμε όλοι!». Μα μιλούμε για μεγάλη δίψα. Και μέσα στα βουνά..
- Πόσες μέρες περιπλανιόσασταν;
- Μια μέρα, από το πρωί ως το απόγευμα, αλλά είναι Αύγουστος! Και πού; Πάνω στον Πενταδάκτυλο, πάνω στην μεριά που είναι ο Άγιος Χρυσόστομος, που είναι τα 100 σπίτια της Ρήγαινας. Δεν έχει νερό ή οτιδήποτε.
- Όλο ξεραίλα φαντάζομαι.
- Ου Παναγία μου! Ναι. Αφού, από εκεί δεν είχε τίποτε! Ε και στον δρόμο που πηγαίναμε, είχα ακούσει από τον πατέρα μου, ότι άμα δεις πράσινο πολύ, κάπου έχει νερό. Τους λέω, έτσι κι έτσι μου είπε ο πατέρας μου. Ήταν και κυνηγός ο πατέρας μου. «Η αλεπού στον ύπνο, πετεινάρι βλέπει», μου έλεγαν. Μα δεν πήγαμε απόσταση ούτε 500 μέτρα, ένα αυλάκι, δεν έτρεχε νερό, είχε στάσιμο νερό με βόρβορα. Όπως ήταν δώσαμε μέσα! Ήταν να σκεφτούμε ότι ήταν λερωμένο; Τα χείλη μας φούσκωσαν, ήρθαν μέχρι εδώ, άρχισε να σκάζει το πρόσωπό μας από τη δίψα. Πιε και να πιείς. Με τα βόρβορα και όλα! Εκείνο το νερό μας έσωσε. Μετά βρήκαμε μια ροδακινιά, έτσι μεγάλα ροδάκινα και τα

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

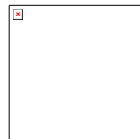
τρίβαμε πάνω μας, στα πρόσωπά μας για να πιάσουν υγρασία και θυμάμαι από εκεί, ύστερα από 1-2-3 χιλιόμετρα, μπήκαμε μέσα στην Κυθρέα. Και πήγαμε στο 11^ο Τακτικό Συγκρότημα; Στο 6^ο; 9^ο; Δεν θυμάμαι. Και είχε έναν θάλαμο γεμάτο νεκρούς. Και λέω στους άλλους, «ρε, πάμε να δούμε μήπως έχει κάποιον από τον λόχο μας, ή από το τάγμα μας». Αλλά όταν μπήκα μέσα τους είδα τους πρώτους 2-3 και του λέω, «πάμε να φύγουμε. Και να είναι καλύτερα να μην ξέρουμε». Είχε μια γριά μας ετοίμασε και φάγαμε και ξεκινήσαμε και από εκεί, να φύγουμε. Και μπήκαμε μέσα στο Νέο Χωριό της Κυθρέας και φτάσαμε στον νέο δρόμο του Βαρωσιού. Εκεί ήταν, απέναντι από τον δρόμο ήταν το Παλαίκυθρο. Εκεί που ήμασταν ήταν η Κυθρέα. Το Νέο Χωριό της Κυθρέας. Και με έκοψε η φάλαγγα που πήγαινε να πιάσει το Βαρώσι. 5 χιλιάδες στρατό. 4 χιλιάδες. Δεν ξέρω πόσοι ήταν. Αμέτρητος στρατός! Το ένα αυτοκίνητο πίσω από το άλλο οι Τούρκοι και κι εγώ στα 100 μέτρα να με βλέπουν! Λέω του άλλου, «κάτσετε κάτω και μην κάνεις καμιά κίνηση». Διερωτώμουν 40 χρόνια γιατί δεν μας σκότωσαν. Και είδα στην τηλεόραση, ότι και άκουσε έναν Τουρκοκύπριο που μιλούσε που το έλεγε, ότι κάθε κανέναν χιλιόμετρο είχαν Τουρκοκύπριο και τους έδειχνε τον δρόμο, για να μην καθυστερούν. Και αυτοί φαίνεται, είπαν «αυτοί κάθονται άνετα εκεί, πρέπει να είναι δικοί μας». Μας πήρανε για Τουρκοκύπριους! Γιατί τα ρούχα μας ήταν τα ίδια με τους Τουρκοκύπριους. Πέρασε η φάλαγγα, 3 χιλιάδες, 2 χιλιάδες, πόσοι ήταν, δεν θυμάμαι, ούτε ξέρω πόσοι ήταν και μπήκαμε μέσα στο χωριό. Και τότε εγώ έμπαινα τραγουδώντας, ήμουν και μικρός, δεν με ένοιαζε, δεν έπαιρνα και τόσο σοβαρά την κατάσταση και τραγουδούσα με έναν άλλο. Ένα τραγούδι του Θεοδωράκη, νομίζω ήταν τον ύμνο της εθνοφρουράς. Κάτι τέτοιο τραγουδούσαμε. Και μου φώναξε ένας, «σταμάτα να τραγουδάς και είμαστε αιχμάλωτοι!». «Τι είναι;», του λέω. «Εγώ θα φύγω». «Κάτσε εκεί που είσαι», μου λέει, «και το χωριό είναι περικυκλωμένο με άρματα. Προσπαθήσαμε εμείς να φύγουμε και όσοι προσπάθησαν να περάσουν τους σκότωσαν». Πήγαμε με κάτι λοκατζήδες, δώσαμε γύρο, δεν τα καταφέραμε. Κι επιστρέψαμε πίσω. Πήγαμε στην εκκλησία. Στις 14. Πήγαμε στην εκκλησία, είχε εκκλησία, ήταν της Παναγίας, κάναμε λειτουργία εκεί κι είχε έναν δίπλα μου. Φίλο μου δηλαδή. Ούτε θυμάμαι ποιος είναι. «Άδειασες το όπλο;», του λέω. «Το άδειασα». «Ρε», ήξερα ότι ήταν λίγο βλαμμένος αυτός, «άδειασες το όπλο ή θα πυροβολήσουμε κανέναν κατά λάθος ρε;». «Το άδειασα». Κι εκπυρσοκρότησε το όπλο κι έφυγε η σφαίρα, πήγε πάνω στην εικόνα της Παναγίας, άκου τώρα, πράγμα που το είδα με τα μάτια μου κι όπως κρεμόταν η καντήλα κάτω, δεν έχει ένα «βυζάκι» που κρέμεται κάτω από την καντήλα; Μπήκε η σφαίρα κι έμεινε εκεί και δεν πήγε πάνω στην εικόνα. Ήταν απίστευτο. Θαύμα που ήταν αυτό. Και του λέω, «ρε τι σου έλεγα;». «Μα την έβγαλα ρε Άκη! Πώς; Με ξεγέλασε αυτή κι έμεινε μέσα;», μου λέει. Τέλοσπαντων. Κι έκοψε ο νους μου μετά να πάω στο σχολείο εγώ, αντί να μείνω, να περιπλανιέμαι μέσα στο χωριό. Πήγα εκεί κάτω στο σχολείο, είχε

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

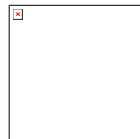
200-300 στρατιώτες, γυναίκες, μωρά. Και προσπαθούσαν κάτι γυναίκες μεγάλες να μαγειρέψουν, να κάνουν κάτι να φάμε. Και μείναμε το βράδυ μέσα στο σχολείο. Μα ήμασταν πολλοί, καμιά 300αριά. Άλλοι μέσα, άλλοι έξω εννοείται. Δεν είχε κρεβάτια. Την άλλη μέρα, η ώρα 10 το πρωί, 10μιση, ήρθε το πρώτο αυτοκίνητο με τους Τούρκους. Μας είδαν. Δεν μας έκαναν τίποτα, δεν μας είπαν τίποτα κι έφυγαν. Δεν πέρασε μισή ώρα, μια ώρα, μας περικύκλωσαν από γύρω. Τρέξαμε και μπήκαμε όλοι μέσα στο σχολείο κι αρχίσαν κι έβαλλαν ριπές πάνω στο ταβάνι. Και άρχισαν τα μωρά να κλαίνει, οι γυναίκες να κλαίνει. Τους λέω, «σταματάτε, αν ήθελαν να μας σκοτώσουν, ήταν να ρίξουν μια χειροβομβίδα να μην μείνει ένας. Βλέπετε βάλλουν πάνω για να μας φοβίσουν, μήπως κανένας κρατά όπλο και πυροβολήσει κάποιον από εκείνους. Γι' αυτόν τον λόγο». Ήρθε ένας Τουρκοκύπριος στην πόρτα, «αν κρατά κάποιος όπλο να το πετάξει έξω και δεν θα πάθει κανείς τίποτα», λέει. «Δεν θα σας κάνουμε τίποτα». Βγήκαμε έξω, αφού δεν είχαμε τίποτα, έμειναν μόνο τα μωρά μέσα και οι γυναίκες και κάτι γέροι που δεν μπορούσαν να περπατήσουν. Και μας έστησαν στο γήπεδο κι εκεί έδωσαν πάνω μας, αυτοί της Τουρκίας και ό,τι είχαμε πάνω μας, μας τα έκλεψαν. Ρολόγια, λεφτά, χρυσαφικά, σταυρούς. Άλλους τους τσαλαπατούσαν κάτω και τους τα έπιαναν, γιατί ήταν χρυσό υποτίθεται. Και άρχισαν και ένωναν ταινίες πάνω σε ένα 50άρι. Το 50άρι ξέρεις. Πολυβόλο. Το Μπράουνι. Έχει και πιο μεγάλο, έχει και πιο μικρό. Κι έκατσε ένας πάνω. Ο εκτελεστής. Την ώρα που ήταν να αρχίσουν, μας έστησαν κατά γραμμή όλους έτσι, με τα χέρια πάνω, βλέπουμε ένα τζιπ με κάποιον στρατιωτικό μέσα και ο οδηγός πάτησε την κόρνα κι έκανε έτσι. Βρε από τόση απόσταση, παλούκωσαν. Έτσι αξιωματικούς δεν είδα. Δεν κουνιόταν ούτε φύλλο.

- Δηλαδή είχαν σκοπό να σας εκτελέσουν δηλαδή εκείνη την ώρα;
- Εγώ νομίζω μπορούσε να γίνει και αυτό. Πιο κάτω από εμάς τους σκότωσαν όλους. Μέσα στο ίδιο χωριό εννοώ. Ήταν δύο φαίνεται οι λόχοι, που ήρθαν να πιάσουν το χωριό. Ο ένας λόχος διοικείτο από άλλο Τούρκο κι αυτοί από άλλον. Εμάς ήταν συνταγματάρχης. Ήρθε εκεί το τζιπ, πετάχτηκε κάτω από εκεί και του έδωσε μία εκείνου που ήταν πάνω στο πολυβόλο και βλέπουμε κάποιον άλλο και έτρεξε μέσα στο σχολείο. Λέμε, τι θα κάνει εκεί μέσα τώρα αυτός; Έφερε μια κουβέρτα και την έβαλε χάμω. Και άρχισαν να βάζουν πάνω τα πράγματα που είχαν κλέψει. Να μας τα δώσει πίσω. Και μας τα έδωσε πίσω. Μπορεί να μην έπιανες το ρολόι σου, να έπιανες κάποιο άλλο, αλλά το έπιανες. Και αντί να μας παραδώσει στον στρατό αυτός ο συνταγματάρχης, μας παρέδωσε στην Αστυνομία του Ντενκτάς. Ένας λόγος που γλυτώσαμε είναι αυτός. Ενώ οι άλλοι, αν έχεις ακουστά, σκότωσαν μια οικογένεια 12-13 άτομα. Έμειναν μόνο τα μωρά, αν θυμάσαι. Το έδειχνε η τηλεόραση. Το λάθος μου ήταν που δεν πήγα κι εγώ... Όταν πέρασαν 40 χρόνια, ο Τούρκος αυτός ήρθε να μας δει.
- Ο συνταγματάρχης;

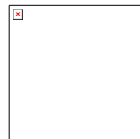
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Ναι! Και είπε στην τηλεόραση μια νύχτα, ο τάδε, που πιάστηκαν στο σχολείο... Εγώ όμως τότε είχα ένα μπουζουξιδικο και δεν μπορούσα να πάω και πήγαν κάτι φίλοι μου. Και πήγαν στο Χίλτον και τον βρήκαν.
- Κι έμαθαν τον λόγο γιατί...
- Ναι. Τους είπε τον λόγο.
- Γιατί;
- Επειδή είναι αριστερός! (γέλιο) Και ήταν εξόριστος. Καθηγητής ήταν, στη Λυών, στη Γαλλία. Απ' ότι μου είπαν κι εμένα, δεν ξέρω.
- Άρα ήταν αντίθετος με το καθεστώς.
- Ε ναι. Το Κομμουνιστικό Κόμμα στην Τουρκία είναι παράνομο. Αυτός ήταν εξόριστος. Και τους είπε μάλιστα, «εμένα με έστειλαν στην Κύπρο για να σκοτωθώ, αλλά δεν τους έκανα το χατίρι». Και μετά ήταν εξόριστος στη Γαλλία, ήταν καθηγητής πανεπιστημίου, απ' ότι τους είπε. Φαντάσου. Ήταν 40 χρονών εκείνος την εποχή εκείνη, εγώ ήμουν 20, 18. Ε μετά από 40, εκείνος ήταν 80. Ήταν γέρος.
- Και μετά που σας έδωσαν πίσω τα πράγματά σας, τι σας έκαναν;
- Μας παρέδωσαν στην αστυνομία του Ντενκτάς. Να σου πω τι είπε προηγουμένως και να συνεχίσουμε. Ο Τούρκος αυτός είπε, «δεν τους έκανα το χατίρι να σκοτωθώ, αλλά τώρα που γέρασα θέλω κι εγώ να πάω να πεθάνω στην πατρίδα μου. Τώρα που θα πάω, δεν ξέρω τι θα μου συμβεί. Μπορεί να μην με δεχτούν, μπορεί να με φυλακίσουν, μπορεί να με εκτελέσουν. Δεν μπορώ να ξέρω το τι θα μου συμβεί όταν πάω, έτσι είπα να έρθω να σας δω πρώτα εσάς κι ύστερα να πάω», λέει. Κι έτσι κι έγινε. Ήρθαν οι φίλοι μου και μου τα έλεγαν. Κάτι με ρώτησες πριν...
- Μετά που σας έδωσαν στην αστυνομία του Ντενκτάς...
- Ήρθαν λεωφορεία. Και έδεσαν τα χέρια μας με σύρματα (ττέλια), έκλεισαν και τα μάτια μας και μας έβαλαν μέσα. Μάλιστα εμένα μου τα έσφιξε λίγο περισσότερο ο Τούρκος. Του λέω, «χαλάρωσε μου το λίγο και δεν μπορώ». Μπήκε το σύρμα στο χέρι μου. Αφού πέρασαν χρόνια και τα σημάδια από τα σύρματα που κόλλησαν μέσα, επειδή έπαθα πληγή, ήταν πάνω σαν το βραχιόλι.
- Πόσα άτομα ήσασταν εσείς που σας παρέδωσαν στην αστυνομία;
- Ήμασταν καμιά 200αριά. Τις γυναίκες δεν τις έπιασαν.
- Είχε και πολίτες, είχε και στρατιώτες;
- Βέβαια, ναι!
- Πώς νιώσατε εκείνη τη στιγμή που σας έπιασαν αιχμάλωτο; Φοβηθήκατε ότι θα πεθάνετε;
- Ε ναι. Ξεγράψαμε τη ζωή μας. Δεν σκέφτεσαι... Κοίταξε. Οι μεγάλοι άνθρωποι, εκείνοι που ήταν παντρεμένοι, που είχαν οικογένεια, οι μυαλωμένοι να τους πούμε έτσι, σκέφτονται διαφορετικά.

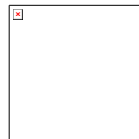
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Σκέφτονται την οικογένεια τους βασικά, που θα αφήσουν πίσω.
- Ναι. Σκέφτονται διαφορετικά από εμάς. Τώρα εγώ, ένα κοπελούι 18 χρονών, ούτε μπροστά είχα, ούτε πίσω. Είχα μια μάνα κι ένα πατέρα και αδέρφια να με περιμένουν.
- Φοβάσαι όμως πάλι.
- Ε βέβαια φοβάσαι! Δεν φοβάσαι; Όμως δεν έχεις τον χρόνο να φοβηθείς. Είναι αυτό που με ρώτησε κάποιος, «στον πόλεμο», μου λέει, γιατί οι Τούρκοι δεν ήταν μακριά από εμάς που ρίχναμε σφαίρες., «δεν φοβήθηκες; Κάνεις το παλληκάρι;». Του λέω, «όχι ρε, δεν κάνω το παλληκάρι. Απλά δεν έχεις τον χρόνο να φοβηθείς».
- Επειδή γίνονται τα πράγματα πολύ γρήγορα.
- Πολύ γρήγορα και ψάχνεις τρόπο να ζήσεις.
- Το αίσθημα της επιβίωσης.
- Το αίσθημα της επιβίωσης, όπως το είπες.
- Και αφού σας έβαλαν στα λεωφορεία;
- Μας έβαλαν στα λεωφορεία... Α μου λέει εκείνος ο αστυνομικός, «εσείς τους σκοτώνετε τους δικούς μας, εγώ έσφιξα λίγο παραπάνω το χέρι σου». Και μου τα χαλάρωσε λίγο. Μας πέρασαν μέσα από τη Λευκωσία, για να πάμε στο Γκαράζ του Παυλίδη, ρίξε-ρίξε πέτρες πάνω στα αυτοκίνητα... Διότι ο κόσμος ήταν φανατισμένος. Νομίζεις ότι φταίνε εκείνοι όλοι; Εμείς λίγα κάναμε; Για να καταλάβεις, δεν ξέρω τι έγινε, αλλά όταν μου έκαναν ανακρίσεις και στην Κύπρο, ακόμα και στην Τουρκία, με ρωτούσαν αν ξέρω ανθρώπους από την Άσσια. Ήξερα, αλλά θα τους έλεγα ότι ξέρω; «Δεν ξέρω, εγώ είμαι Λεμεσιανός», τους έλεγα.
- Γιατί σε ρωτούσαν ειδικά για την Άσσια;
- Διότι σκότωσαν πολλούς Τουρκοκύπριους. Είχε δύο χωριά εκεί.. Απ' ότι έμαθα κι εγώ μετά. Η Μόρα, Μόρα λέγεται κι ένα άλλο παράξενο χωριό. Τα μωρά που βρήκαμε τα Τουρκούθκια, ανήλικα μωρά, 2 χρονών, 3, 5 χρονών και τα σκοτώσαμε εμείς! Κι έψαχναν Ασσιώτες. Γι' αυτό και η Άσσια είχε, μπήκαν μέσα και σκότωσαν 90, πόσους σκότωσαν. 90 άτομα. Ήταν απίστευτο.
- Και σας πήραν στο Γκαράζ του Παυλίδη;
- Ναι, μας πήρανε στο Γκαράζ του Παυλίδη. Εκεί άρχισαν και τα βάσανά μας.
- Είχε κι άλλους εκεί που πήγατε;
- Ε ναι! Ήταν γεμάτο, είχε χίλια άτομα. 800, πόσοι ήμασταν. Και μας έδιναν μια φέτα ψωμί και 4 ελιές. Κάποτε μας έφερναν και κανένα νερόβραστο πράγμα. Μια μέρα μας έφεραν ρεβίθια ξινισμένα. Ευτυχώς εγώ δεν έφαγα. Και τους έπιασε η διάρροια όλους. Από την πείνα τα έφαγαν. Έκαναν πάνω τους, μεγάλοι άνθρωποι.. Ήταν μια τραγωδία η κατάσταση εκείνη τη μέρα. Και κάναμε κάποιες μέρες, από τις 15 του Αυγούστου ως τις 30 του Αυγούστου, το βράδυ, μας έπιασαν και μας έβαλαν μέσα στα λεωφορεία για να μας πάρουν στην Κερύνεια, για να μας πάρουν στην Τουρκία.

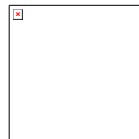
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Εκεί που ήσασταν στο Γκαράζ 15 μέρες, σας έκαναν ανακρίσεις εκεί;
- Βέβαια!
- Τι σας ρωτούσαν; Για την Άσσια μόνο, ή σας ρωτούσαν και άλλα πράγματα;
- Όχι καλέ! Ρωτούσαν για τον πόλεμο, για τον στρατό. Δεν γίνονταν τόσες πολλές ανακρίσεις εκεί. Ανακρίσεις στην Τουρκία μας έκαναν. Μας έπαιρναν στην ΕΣΑΚ.
- Σας έκαναν όμως και στη Λευκωσία.
- Εμένα μου έκαναν. Θυμάμαι να μου έκαναν. Δεν θυμάμαι άλλους, αλλά εμένα με ρώτησαν ορισμένα πράγματα. Πού ήσουν στρατιώτης, ποιος ήταν ο διοικητής σου, πού βάλατε νάρκες. Είμαι τρελός να του πω;
- Ξυλοκοπηθήκατε τότε; Εκεί στο Γκαράζ Παυλίδη;
- Μπορώ να πω όχι πολύ ξύλο. Στην Τουρκία φάγαμε πολύ ξύλο. Και στις μετακινήσεις που τρώγαμε το ξύλο. Όχι μέσα στο κελί.
- Και φαντάζομαι εσύ και οι άλλοι, επειδή ήσασταν και στρατιώτες, πρέπει να σας έκαναν πιο πολλές ανακρίσεις από τους άλλους.
- Ε βέβαια, ναι! Εμένα μου έκαναν 2-3 φορές στην Τουρκία ανάκριση.
- Εκείνο τον καιρό που ήσασταν στο Γκαράζ, φάνηκε καμιά φορά ο Ερυθρός Σταυρός; Θυμάσαι να ήρθε ο Ερυθρός Σταυρός καθόλου;
- Ο δικός μας ή ο ξένος;
- Ο ξένος... Γενικά. Θυμάσαι να ήρθε κανένας, να δει την κατάσταση εκεί;
- Όχι. Δεν θυμάμαι. Στην Τουρκία ήρθαν, θυμάμαι.
- Κι εκεί στο Γκαράζ οι συνθήκες πώς ήταν; Ο ένας πάνω στον άλλο...
- Ε βέβαια! Αφού ήταν γκαράζ. Ήμασταν και 800-900 άτομα, όλοι ο ένας πάνω στον άλλο.
- Και το φαγητό; Αυτό που μου περιέγραψες πριν;
- Ναι ναι. Δεν είχε φαγητό. Εγώ θυμάμαι μια φέτα ψωμί και 4 ελιές και θυμάμαι κι εκείνα που τους έπιασε η διάρροια, τα ρεβίθια.
- Και πώς σας συμπεριφέρονταν γενικά οι Τούρκοι στρατιώτες;
- Σου είπα, εκεί δεν φάγαμε πολύ ξύλο. Μπορώ να πω, ότι δεν μας έδερναν εκεί. Το ξύλο το φάγαμε μέσα στα αυτοκίνητα που μας έπαιρναν και μας έφερναν. Μας έδερναν οι στρατιώτες, συγκεκριμένα.
- Και πότε φεύγετε από το γκαράζ;
- Με έφυγαν εμένα στις 30 νομίζω, για να φύγω στις 31 για την Τουρκία. Μάλλον 31 του Αυγούστου νομίζω φύγαμε.
- Σας φόρτωσαν στα λεωφορεία..
- Ναι και ξεκινήσαμε από τη Λευκωσία για να μας πάρουν στην Κερύνεια.
- Δεν ξέρατε εσείς πού πηγαίνατε.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

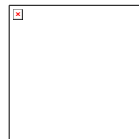
- Όχι. Αλλά ξέραμε, το καταλάβαμε ότι ήταν για να μας πάρουν Τουρκία. Είχαμε ακούσει από Τουρκοκύπριους ότι παίρνουν στην Τουρκία, στις φυλακές εκεί, και θα είναι καλύτερα να σας πάρουν εκεί, μας έλεγαν, εδώ υποφέρετε κλπ.
- Και στη διαδρομή μέχρι να πάτε...
- Φάγαμε ξύλο πολύ. Πολύ ξύλο.
- Από τους στρατιώτες ή και από τον κόσμο...;
- Από τους στρατιώτες. Από τους στρατιώτες. Έμπαιναν μέσα στα αυτοκίνητα, σταματούσε το λεωφορείο κι έμπαιναν μέσα. Μπορούσαν και οι οδηγοί να κάνουν κάτι νομίζεις; Έμπαιναν μέσα... Εμένα μου έμπηξαν την ξιφολόγχη στην πλάτη. Αλλά ευτυχώς δεν ήταν πολύ εμένα. Είχε έναν μικρό, 15 χρονών, που καθόταν μπροστά με τον πατέρα του, που απαγορευόταν 15 χρονών αιχμάλωτος, του γύρισε την ξιφολόγχη κι έκοψε τη μύτη του έτσι. Του μικρού. Δεν το ξεχνώ. Μπαίναμε κάτω από τις μαξιλάρες, σε κλωτσούσαν... Μετά μας πήραν στο Γυμνάσιο της Κερύνειας και μας έβαλαν στις αίθουσες. Με έβαλαν εμένα σε μια αίθουσα, καμιά 40αριά άτομα, 50αριά, πόσοι ήμασταν δεν θυμάμαι και κάθε αίθουσα είχε έναν Τουρκοκύπριο, αστυνομικό όμως και μας πρόσεχε. Να μην κάνουμε τίποτα, ξέρω; Σε κάποια φάση γύρω στις 2-3 η ώρα τη νύχτα, όπως καθόμασταν πάνω στα θρανία εμείς, δεν κοιμούνται, νομίζεις κοιμόσουν; Ακούμε τον αστυνομικό και τσακωνόταν με δυο άλλους. Ήθελαν να μπουν μέσα, εκείνοι οι Τούρκοι της Τουρκίας, δύο άτομα, να μας πυροβολήσουν όλους.
- Στρατιώτες ή πολίτες;
- Στρατιώτες, στρατιώτες. Φοβηθήκαμε εμείς, λέμε είναι το τέλος μας απόψε, αν τον καταφέρουν και τους αφήσει ο αστυνομικός. Και σε κάποια φάση, έτρεξαν άλλοι μετά αστυνομικοί εκεί, ήρθαν κάτι αξιωματικοί, μιλούσαν στη γλώσσα της, είχαμε 1-2 που ήξεραν λίγα τούρκικα, κάτι καταλαβαίνουν. Κάτι δεν πάει καλά, έλεγαν, κάποιοι σκοτώσαν, έλεγαν... Και το αποτέλεσμα, μας είπε ο Τουρκοκύπριος, γιατί μιλούσε κι ελληνικά ο Τουρκοκύπριος, «αυτοί», λέει, «είναι αδέλφια οι δυο που θέλουν να σας σκοτώσουν και σκοτώθηκαν δυο αδέλφια τους άλλα». Δηλαδή ήρθαν τέσσερις στην Κύπρο από την Τουρκία. Που τους έφεραν κι εκείνους, μη νομίζεις. Και σκοτώθηκαν τα αδέλφια τους και ήθελα να πάρουν το αίμα τους πίσω. Το πλοίο, κάτι έγινε και δεν ήρθε, μας ξαναέβαλαν πάλι στα λεωφορεία και μας έφεραν πίσω.
- Πίσω στη Λευκωσία, στο Γκαράζ;
- Ναι.
- Και πόσες μέρες μείνατε πάλι;
- Μείναμε 2-3 μέρες. Αλλά θυμάμαι ότι ήταν 31 Αυγούστου που έφυγα, που σημαίνει όταν μας πήραν αυτοί, σε τούτη τη φάση που σου λέω, πρέπει να ήταν 28 ας πούμε. Έτσι νομίζω. Διότι 31 του Αυγούστου θυμάμαι ότι φύγαμε. Μας έβαλαν μέσα στα πλοία, εδώ ήταν το βάσανό μας το μεγάλο. Κι απ' ότι λένε, εμείς περάσαμε πιο καλά από άλλους.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

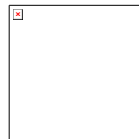
Διότι είχε ένα συνταγματάρχη Τούρκο, που έφερνε νερό συνέχεια. Και πίνουμε. Διότι μας έβαλαν μέσα στο αμπάρι του πλοίου. Πολεμικό πλοίο που ήταν. Και μας έβαλαν κάτω που είναι οι μηχανές. Μα κάτω που είναι οι μηχανές, μιλάμε για ολόκληρα πράγματα, δεν είναι αστεία. Για να καταλάβεις, χωρεί φορτηγά μέσα, άρματα του στρατού...

- Πόσοι ήσασταν στο πλοίο;
- Καμιά 800αριά; 1000; Ε κάπου εκεί.
- Και πώς ήταν η κατάσταση εκεί μέσα, μέχρι να πάτε;
- Τίποτα. Δεμένα τα... Όχι μας ελευθέρωσαν τα χέρια, μας τα ελευθέρωσαν νομίζω.
- Σας είχαν δεμένους ακόμα μέσα στο πλοίο;
- Όχι, μας τα έβγαλαν. Γι' αυτό σου λέω, φάνηκε καλός ο Τούρκος αυτός, απ' ότι λένε.
- Φαγητό, νερό;
- Όχι, δεν είχε τέτοια πράγματα. Νερό μόνο. Μα νερό; Τι νερό! Φαντάσου τώρα 800-1000 άτομα μέσα στο πλοίο, να πιείς ένα ποτήρι νερό, ώσπου να έρθει η σειρά σου να ξαναπιείς. Και μέσα στις μηχανές του πλοίου! Έκαιγε η λαμαρίνα που άγγιζες! Για να καταλάβεις. Και μας έβγαλαν στη Μερσίνα, νύχτα.
- Στο πλοίο φάγατε και ξύλο πάλι;
- Είχε που έφαγαν. Εγώ δεν έφαγα, η αλήθεια να λέγεται. Ήταν βλάκες κι εκείνοι! Ήθελαν να πάνε να κατουρήσουν, να πάνε στην τουαλέτα τάχα. Ε κατούρα ρε εκεί! Εμείς κατουρούσαμε και δεν είχαμε πρόβλημα. Ήταν ανάγκη να του πω να με πάρει να κατουρήσω;
- Δηλαδή όποιος ήθελε τουαλέτα, έτρωγε και ξύλο.
- Ου Παναγία μου! Βέβαια. Εγώ κατούρησα εκεί, στο πλοίο.
- Και πόσο διαρκεί αυτή η απόσταση, η διαδρομή;
- Μα η διαδρομή δεν είναι πολλή. Από την Κερύνεια, εννοείς, σωστά; Στη Μερσίνα.
- Ναι.
- Αφού 40 χιλιόμετρα είναι.
- Δεν πήγε πολύ δηλαδή.
- Ε όχι δεν πήγε πολύ, εμάς πήγε! Μας έκαναν γύρους στη θάλασσα.
- Γιατί;
- Για να νυχτώσει.
- Γιατί να σας κατεβάσουν νύχτα; Τι φοβούνταν; Τι ήθελαν;
- Δεν ξέρω. Για να μην δούμε, να μην βλέπουμε πού θα πάμε. Ποιος ξέρει τι σκέφτηκαν;
- Και όταν φτάσατε; Είχε κόσμο εκεί στο λιμάνι και περίμενε;
- Όχι. Στρατιωτική βάση ήταν. Δεν ήταν λιμάνι. Σε στρατιωτική βάση που μας πήραν, του ναυτικού τους. Και μας κατέβασαν από τα πλοία, L34 το θυμάμαι το πλοίο και με εκείνο ήρθα πίσω. Το L34. Μας κατέβασαν από το πλοίο, μας έβαλαν μέσα στα φορτηγά και άρχισε το βάσανο. Το ξύλο.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

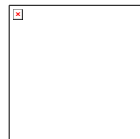
- Δεμένους πάλι;
- Ναι! Μας έδερναν, έμπηγαν τις ξιφολόγχες πάνω στους μουσαμάδες, πέσαμε όλοι ο ένας πάνω στον άλλο, στη μέση κι έμπηγαν τις ξιφολόγχες πάνω στους μουσαμάδες των φορητών. Είχε που τραυματίστηκαν. Τέλοσπαντων. Και μας πήραν στα Άδανα. Μα φαίνεται δεν έχει πολλή απόσταση η Μερσίνα από τα Άδανα, γιατί ως το πρωί μας πήρανε. 2-3 ώρες. Νομίζω.
- Είχε κανένα περιστατικό άλλο μέχρι να πάτε στη φυλακή;
- Ξύλο, ξύλο! Ξύλο πολύ! Μας πήρανε στα Άδανα και είχε δύο σίδερα, μακριά πολύ κι έμπαινες μέσα, για να είσαι σειρά κι ερχόταν εκεί και σε μετρούσε. Όχι σε μετρούσε.. Σε ρωτούσαν πώς σε λένε, το ένα, το άλλο, έλεγχαν, έγραφαν, νομίζω μετρούσαν και το ύψος σου, έτσι νομίζω. Κι έβαζες τα χέρια σου έτσι πάνω στην πόρτα της φυλακής, πελώριες, κάτι πόρτες και σου έκαναν έρευνα. Τι να κρατάς; Άλλοι βλάκες εκείνοι. Και μας επιτίθετο ο κόσμος. Αν δεν ήταν ο στρατός, δεν θα έμενε ένας. Θα μας λίντσαραν.
- Μαζεύτηκε ο κόσμος εκεί και σας περίμενε δηλαδή;
- Ναι! Ρίξε-ρίξε πέτρες, ρίξε-ρίξε ξύλα και όποιος την έτρωγε, την έτρωγε, δεν μπορούσες να κάνεις κάτι. Αν δεν ήταν ο στρατός, σου λέω, θα μας σκότωναν! Είναι ο στρατός που δεν τους άφησε, οι στρατιώτες με τα όπλα που δεν τους άφησαν. Διότι φανάτισαν τον κόσμο! Δεν φταίει ο κόσμος! Σκότωσαν, έκαναν..! Παναγία μου! (διακοπή από τηλεφώνημα)
- Μου είπες ότι ήσασταν στις φυλακές, σας έκαναν έλεγχο και ο κόσμος προσπαθούσε να σας λιντσάρει.
- Α ναι. Την ώρα που άνοιγες την πόρτα να πας, μιλούμε για φυλακές που... Εγώ που ζωγραφίζω, που είμαι ζωγράφος, που κάνεις τον δρόμο έτσι, που στενεύει μπροστά και ανοίγει πίσω και φαίνεται το βάθος, τόσο μάκρος ήταν οι φυλακές για να καταλάβεις. 1 χιλιόμετρο! Ας πούμε. Και είχε στρατιώτες γραμμή και δεξιά και αριστερά και σε έδερναν.
- Δηλαδή περνούσες και σου την έδιναν από πάνω.
- Σε κτυπούσαν με το όπλο πάνω στο κεφάλι, πάνω σε... Πετάγονταν τα αίματα! Εγώ έκανα τη σκέψη και λέω, ρε άρχισε να τρέχεις, θα γλυτώσεις και κάμποσους. Αν δεν μου έβαζε κανένας τρικλοποδιά να πέσω κάτι δηλαδή. Διότι αν έπεφτες κάτω ήσουν τελειωμένος, σου έλιωναν το κεφάλι. Ξεκινώ τρέξιμο από εκεί πάνω, άλλοι μου κτυπούσαν, άλλοι γελούσαν που με είδαν έτσι, ήμουν και μικρός, αδύνατος εγώ. Μπορεί να με λυπήθηκε και κανένας (γέλια). Την ώρα που έφτασα στο τέρμα, έφαγα κάμποσες δηλαδή, αλλά όχι σαν τους άλλους, όπως είναι η πόρτα εκεί έτσι, πήγα να μπω, ήταν το τέλος εκεί, έμπαινες δεξιά και είχε σκαλιά και κατέβαινες στο υπόγειο, το κελί. Ήταν υπόγεια τα κελιά, κάτω. Την ώρα που μπήκα εγώ, φάνηκε ένας έξυπνος Τούρκος, ήταν κρυμμένος από μέσα και την ώρα που μπήκα μέσα μου την έδωσε εδώ και άνοιξε αιμορραγία.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

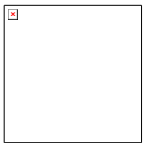
Έκαμα ένα έτσι, είδα τα αίματα που πετάγονταν και όπως πήγαινα, αυτός έτρεξε να με πιάσει από εδώ, φορούσα μια παλιοφανέλα, έκανα έτσι εγώ και κύλησα από τα σκαλιά κάτω. Μάλλον βαρέθηκε να έρθει μετά να με βρει (γέλια). Και μπήκα μέσα στο κελί... Εντάξει, φάγαμε κάμποσες... Και κάναμε, δεν θυμάμαι, καμιά 15αριά μέρες, στα Άδανα.

- Όταν πήγατε, ρούχα κλπ, μείνατε έτσι ή σας έβαλαν να τα βγάλετε...;
- Ποια ρούχα;
- Τα ρούχα που φορούσατε.
- Εκείνα ήταν!
- Γιατί ο προηγούμενος που είχα μιλήσει, μου είπε ότι τους έβαλαν και έβγαλαν τα ρούχα τους και μετά τους έβαλαν να ψάχνουν ρούχα στην αυλή. Δεν σας έκαναν έτσι εσάς;
- Όχι, εμάς όχι. Εξαρτάται πού ήταν να πέσεις. Εγώ τρεις μήνες που ήμουν εκεί μέσα, δυόμιση μήνες, τρεις μήνες, πόσοι ήταν, σχεδόν τρεις μήνες που ήταν! Από τις 15 του Αυγούστου μέχρι τον 11^ο.
- Τέλος Αυγούστου πρέπει να πήγατε.
- 15 του Αυγούστου. 15 πιάστηκα αιχμάλωτος. Που πήγα στη φυλακή ήταν 31 του Αυγούστου. Εγώ μιλώ για όλη την αιχμαλωσία, σχεδόν ήταν τρεις μήνες. Σχεδόν. Δεν ήταν και τρεις ακριβώς. Δυόμιση μήνες;
- Πώς ήταν οι συνθήκες στις φυλακές, τον καιρό που μείνατε εκεί;
- Τι ήταν οι συνθήκες; (ξεψυχισμένα)
- Ας πούμε το φαγητό, η καθαριότητα, σας έκαναν ανακρίσεις...
- Άλλα σκέφτομαι τώρα, περνούν άλλα από το μυαλό μου. Ξύλο πολύ. Το ξύλο το έτρωγες την ώρα που ήταν να πας να φέρεις το φαγητό ή την ώρα που σε έβαζαν μέσα στα λεωφορεία. Στα Άδανα ήταν κάτι διαφορετικό από το Αντίγιαμα. Έκανα σε δύο φύλακές εγώ. Έκανα και στις φυλακές του Αντίγιαμα. Οι φυλακές του Αντίγιαμα είναι οι όγδοες χειρότερες φυλακές στον κόσμο.
- Να πούμε για τα Άδανα πρώτα. Στα Άδανα πόσο καιρό έμεινες;
- Ε μα πού θυμάμαι. Ενάμιση μήνα;
- Κι εκείνον τον ενάμιση μήνα πώς ήταν η κατάσταση;
- Όχι ενάμιση μήνα. Περίπου, ένα μήνα.
- Φαγητό; Τι ήταν το φαγητό;
- Τρώγαμε. Μας έβαζαν φαγητό, δεν μπορώ να πω ότι.. Εντάξει, δεν είπαμε ότι σου έβαζαν... Δεν πεινούσες όμως, στα Άδανα. Και στο Αντίγιαμα. Η αλήθεια να λέγεται. Στην Κύπρο ήταν που πεινούσαμε. Εκεί τρώγαμε, μας έβαζαν λίγο φαγητό, δεν μπορώ να πω ότι δεν τρώγαμε. Και νερό. Εντάξει, νερό είχε μια γούρνα και πίναμε από μέσα. Έτρεχε η βρύση και... Εκεί μέσα έπλενες, εκεί μέσα νιβόσουν...
- Στα Άδανα σας έκαναν και ανακρίσεις;

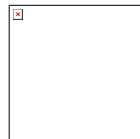
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Ναι! Μας έβαλαν σε ένα αυτοκίνητο και άναψαν και τις σόμπες. Δηλαδή, όπως τα αυτοκίνητα που είναι ψυγεία, εκείνου ήταν σόμπες, δεν ξέρω τον λόγο. Ήταν για σπάσιμο νεύρων; Και μας έπαιρναν 5-5, 10-10, πόσοι ήμασταν και μας έπαιρναν στην ΕΣΑΚ, απ' ότι κατάλαβα. Αυτά είναι δικά μου λόγια, δεν ξέρω, αλλά πρέπει να ήταν ΕΣΑΚ. Γιατί ήταν Εσατζήδες. Και σε έβαζαν μέσα στο κελί, ακριβώς σε χωρούσε να σταθείς. Όχι να κάτσεις! Μόνο να στέκεις. Και ήσουν έτσι. Και μπορεί να σε είχε μια ώρα έτσι. Για να σου σπάσουν τα νεύρα; Ποιος ξέρει. Μπήκα από την πόρτα εγώ και γύρισε ο ανακριτής και μου λέει, «είσαι ο Χριστοφόρου Χριστάκης του Παναγιώτου;», μου λέει. Έτσι. Ήξερε και το όνομά μου.
- Πού τα ήξεραν αυτά;
- Πού τα ήξεραν; Γιατί έφυγαν και άφησαν όλα τα έγγραφα του στρατοπέδου μέσα στο στρατόπεδο και τα έπιασαν. Του λέω, ναι. Θα του πω όχι; Μου λέει, «να μου πεις πού βάλατε τις νάρκες και δεν θα πάθεις τίποτε. Ούτε χαστούκι δεν θα φας». Έτσι αστραπιαία πέρασε από το μυαλό μου, μα αν το πω πού είναι, ήξερα πού είναι αφού εμείς τις βάλαμε, αν του πω πού είναι και με πιάσουν να με πάρουν, ποια η απόδειξη ότι θα έρθω πίσω. Του λέω, «μα εγώ δεν βάζω νάρκες. Εγώ είμαι μάγειρας». «Μα γαμώ το μάνα σας», μου λέει, «είστε όλοι μάγειροι;». Είπαν και άλλοι ότι ήταν μάγειροι! «Εξάλλου εγώ», του λέω, «δεν ήμουν ναρκαλιευτής, εγώ ήμουν πεζικό». Μου λέει, «έτσι ήταν; Πεζικό;» Μου έμπηξε μία με το κοντάκι, μου τραβά ακόμα μια στο σβέρκο, έπεσα κάτω, μου άρχισε κλωτσιές. «Θα πεις πού είναι οι νάρκες που βάλατε;» Γιατί ήξεραν ότι ήμουν του 251. Του λέω, «δεν ξέρω, τι να σου πω;» Μου έδωσε κάμποσες. Λέω άντεξε Άκη, όσες και να φας, θα έρθει η ώρα που θα τελειώσει. Διότι αν τους έλεγα πού ήταν, όσοι πήγαν δεν επέστρεψαν. Τους σκότωναν, ενδιάμεσα του δρόμου. Αφού θυμάμαι που βάλαμε νάρκες, όχι εγώ, είχε ναρκαλιευτές που τις έβαλαν και άφηναν τις κατσίκες μέσα... Όταν είναι κατά προσωπικό έκαναν έκρηξη.
- Και πόσες φορές σου έκαναν ανάκριση όταν ήσουν στα Άδανα;
- Εμένα μου έκαναν μία στην ΕΣΑΚ, μου έκαναν μία στα Άδανα και μία στο Αντίγιαμα. Τρεις φορές που μου έκαναν.
- Και στα Άδανα ρωτούσαν πάλι για τις νάρκες...;
- Διάφορα, ναι. Πού πολέμησες, για παράδειγμα. Εγώ τους έλεγα ότι δεν πολέμησα. Είμαι τρελός να τους πω, ότι ήμουν στο...; Εγώ τους έλεγα ότι πιάστηκα στο Παλαίκυθρο. Εγώ δεν πρόλαβα, τους έλεγα, να πολεμήσω. Με έπιασαν και με πήραν, τους είπα, δεν ξέρω τίποτα. Δεν τους είπα ότι ήμουν στον Κουτσεβέντη. Τρελός είμαι, να τους πω ότι ήμουν στον Κουτσεβέντη; (γέλιο) Εκεί πάνω έγινε μακελειό. Σκοτώθηκαν πολλοί Τούρκοι. Και Τούρκοι και δικοί μας. Αλλά περισσότερο νομίζω Τούρκοι σκοτώθηκαν.
- Πώς περνούσε, για τα Άδανα τώρα μιλάμε, η καθημερινότητα; Πώς περνούσε η ώρα; Τι κάνατε;

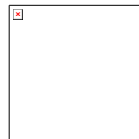
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Τίποτα. Η καθημερινότητα... Ξυπνούσες το πρωί, κουβέντιαζες με τους διπλανούς σου.
- Σας έβγαζαν στο προαύλιο;
- Στα Άδανα μας έβγαλαν μια φορά μόνο νομίζω.
- Ήσασταν συνέχεια μέσα στα ...;
- Στα Άδανα, ναι. Εγώ. Δεν ξέρω άλλοι. Εγώ ναι. Όχι σαν άτομο, εννοώ... Μας έβγαλαν μια φορά που ήρθε ο Ερυθρός Σταυρός. Όχι ο Ερυθρός Σταυρός. Πρέπει να ήταν το BBC.
- Στα Άδανα;
- Ναι, στα Άδανα.
- Και έπαιρναν συνεντεύξεις από εσάς;
- Ναι, ναι.
- Τι σας ρωτούσαν;
- Αν περνάς καλά. Μπορείς να πεις ότι δεν περνάς καλά; Τι να πεις; Όχι; Αν έλεγες όχι ήσουν τελειωμένος. Στην τηλεόραση δεν δείχνει ένα κελί που σκουπίζουν με τα σώβρακα, δεν ξέρω αν το είδες καμιά φορά.
- Όχι, έχω υπόψη μου ένα, που πάει ένα ξένο πρακτορείο και τους ρωτά αν περνούν καλά και λένε όλοι ότι περνούν καλά.
- Ναι, είναι εκείνο. Είμαι κι εγώ μεταξύ εκείνων! Ήμουν κι εγώ, αλλά δεν με δείχνει εμένα. Εγώ πήγαινα πίσω, δεν πήγαινα μπροστά. Φοβόμουν.
- Δηλαδή σας απειλούσαν, ότι αν λέγατε κάτι θα τρώγατε ξύλο.
- Εσύ τι λες; Μπορούσες να πεις τέτοιο πράγμα; Κύριε ελέησον! Μετά, κάναμε κι εμείς, πόσες μέρες κάναμε...
- Είχε κι άλλους στα Άδανα εκτός από τους αιχμαλώτους του πολέμου; Είχε Τούρκους φυλακισμένους, για παράδειγμα;
- Βέβαια.
- Είχατε κουβέντες μαζί τους;
- Να σου πω. Στις φυλακές των Αδάνων, ό,τι κι αν σου πω, δεν θυμάμαι. Στ' Αντίγιαμα... Να πούμε τώρα;
- Ας πούμε πρώτα για τα Άδανα ό,τι θυμάστε, να τα πάρουμε με τη σειρά.
- Στα Άδανα θυμάμαι ότι είχε φυλακισμένους, αλλά ήταν πάνω εκείνοι. Ήταν πάνω. Εμείς ήμασταν κάτω. Ενώ όταν μας έβαλαν μέσα στα λεωφορεία, για να μας πάρουν στις φυλακές του Αντίγιαμα, πολύ μακριά...
- Πώς και σας άλλαξαν φυλακή;
- Έρχονταν άλλοι αιχμάλωτοι από την Κύπρο. Και ήταν σαν διαμετακομιστικός σταθμός οι φυλακές των Αδάνων.
- Πόσο καιρό κάνατε στα Άδανα περίπου;
- Μα πρέπει να έκανα κανένα μήνα, καμιά εικοσαριά μέρες. Κάτι τέτοιο.
- Και σας ξαναέβαλαν μέσα στα λεωφορεία μια μέρα...

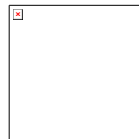
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Ναι και μας πήραν όλους στις φυλακές του Αντίγιαμα. Οι φυλακές του Αντίγιαμα είναι πολύ μεγάλες. Πολύ μεγάλες φυλακές, δεν είναι αστεία πράγματα.
- Είχε κι άλλους αιχμαλώτους από την Κύπρο εκεί που πήγατε εσείς;
- Όχι, εμείς ήμασταν.
- Ήσασταν εσείς μόνο.
- Ήμασταν οι πρώτοι εμείς. Τους άλλους τους πήρανε στην Αμάσεια.
- Πώς ήταν οι φύλακες στο Αντίγιαμα;
- Οι χειρότερες φυλακές του κόσμου απ' ότι λένε. Ήταν όπως το Αλκατράζ. Αφού όταν μπεις στο google και τις βάλεις, εμένα μου το έβγαλε, ήταν μέσα στις 12, ήταν όγδοη.
- Είχε κόσμο εκεί που σας περίμενε να σας λιντσάρει κλπ;
- Βέβαια! Αλλά δεν μπόρεσαν να κάνουν κάτι. Το ξύλο το φάγαμε στις μετακινήσεις.
- Από τους στρατιώτες.
- Από τους στρατιώτες. Έμπαιναν 4-5 στρατιώτες μέσα και μας έδερναν. Μα μας έδερναν πολύ. Εγώ ήμουν με τον Μαυρομμάτη τον ηθοποιό. Και καθόταν δίπλα μου ο Μαυρομμάτης. Δίπλα ήταν ο Πετρίδης. Ο πατέρας του είχε ένα εργοστάσιο που έκανε έπιπλα, ο Πετρίδης και του έλεγα, «ρε, βγάλε τα γυαλιά και θα φας καμιά μέσα στα μούτρα και θα πάνε και τα γυαλιά, θα πάνε και τα μάτια σου». «Όχι», μου λέει, «μπορεί να με λυπηθούν». «Ναι, θα σε λυπηθούν». Όπως να το είχα παραγγελιά. Έρχεται ένας, του δίνει μία, έφυγαν και τα γυαλιά και όλα. Βλέπω έναν άλλο, ήρθε από πάνω μου. Κρατούσε μια κόλλα χαρτί και ήταν όλες οι σημαίες του NATO πάνω.
- Τώρα αυτό που λες, στη διαδρομή...
- Στη διαδρομή, ναι. Στη διαδρομή, μέσα στο λεωφορείο. Όπως κρατούσε το χαρτί, σου έλεγε «Ρουμ». Ρουμ απ' ότι μου είπαν, σημαίνει Ρωμιός, Έλληνας. Και να του δείξεις την ελληνική σημαία, για να σε δείρει. Εγώ του έδειχνα την αγγλική, ήμουν πονηρός. Ρε Ρουμ. Του έδειχνα την ιταλική, του έδειχνα άλλη, βαρέθηκε, σηκώθηκε κι έφυγε. Πάει δίπλα μου, ήταν ο ηθοποιός ο Μαυρομμάτης, ήταν και άνθρωπος των γραμμάτων. «Ρουμ;» «Yes, yes», του έδειξε την ελληνική. Του έδωσαν ξύλο και... (γέλιο). Του λέω, «κύριε Μαυρομμάτη», όταν βρισκόμασταν, όταν ερχόταν στη Λεμεσό για παράσταση πάντα πήγαινα και τον έβρισκα, γιατί μου φώναζε, «ρε Μοναγρούλι». Στις φυλακές με φώναζαν με το όνομα του χωριού μου, «ρε Μοναγρούλι». Του έλεγα, «Ρουμ, Ρουμ» (γέλιο). Όποτε του έλεγα έτσι, μου έλεγε, «μην μου τα θυμίζεις ρε» (γέλιο), Ήταν και αστείο!
- Και πάτε στο Αντίγιαμα...
- Το ξύλο το πολύ το δεχόσουν όταν πήγαινες να φέρεις το φαγητό.
- Μέσα στις φυλακές, δηλαδή.
- Ναι, μέσα στις φυλακές. μας έβαζαν να φέρνουμε το φαγητό. Δεν ήταν όπως το Αντίγιαμα, που το έφεραν εκεί δίπλα και πήγαινες και το έπαιρνες.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

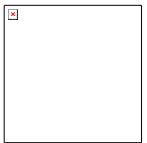
- Εσύ τώρα λες για τα Άδανα ή για το Αντίγιαμα;
- Για το Αντίγιαμα. Έπρεπε να πάνε τέσσερις να πιάσουν τα καζάνια και να το φέρεις.
- Από εσάς τέσσερις, δηλαδή.
- Από εμάς, ναι. Και αυτοί που σε συνοδεύουν. Εκείνοι που πήγαιναν, πηγαίναμε με τη σειρά, γιατί είχε πολύ ξύλο. Εγώ σκέφτηκα, να κλέβω ένα ψωμί κάθε φορά. Στοίβα το ψωμί μέσα στο μαγειρείο. Μου έγραψε πάνω στο χαρτί, 32 ψωμιά για να πιάσω. Κάτι ψωμιά τόσα, όπως την φραντζόλα, γεμάτα αλάτι. Δεν τρώγονταν. Το έβαζαν σκόπιμα για να πίνουμε νερό πολύ, φαίνεται. Εγώ έπιανα 33 ψωμιά. Μα ο Τούρκος ήταν έλλειμμα. Μια μέρα, μου έβαλε να πιάσω 32, τα έβαλα μέσα στη σακούλα, μου λέει, «βγάλε τα εδώ». Τα μέτρησε, μου δίνει μια με τη βέργα, αλλά γελούσε. Μου είπε στα τούρκικα, «άλλη φορά μην κλέβεις». (γέλιο) Είχε πλάκα εκείνη η κουβέντα. Ε μα ώσπου να πάρεις το φαγητό και κρατάς και το καζάνι και να σε δέρνουν από πάνω με τις βέργες και με τα ξύλα και με κλωτσιές. Τέλοσπαντων, μπήκαμε μέσα στο κελί, «την άλλη φορά να πάτε να κλέψετε εσείς», τους λέω. (γέλιο) Μα ένα κομμάτι ψωμί παραπάνω ήταν μεγάλη κουβέντα. Μια μέρα μας έβγαλαν έξω στο... Στα Άδανα ήταν τα κρεβάτια πάνω και κάτω ήταν η αυλή. Και μιλάμε για ένα χωνί, σαν το καμπαναριό, τόσο ύψος. Εξαώροφη πολυκατοικία, να πούμε. Και ήταν όπως εδώ κι έβγαине ένα χωνί έτσι πάνω. Πιάναμε την κουβέντα, είχε μια τρύπα και είχε σαν το τελάρο, άκουα ένα (κάνει τον ήχο του κτυπήματος). Φωνάζω ενός, του λέω, «ρε μα έχει άλλους από κάτω, κάποιος κτυπά». «Η αλεπού στον ύπνος της πετεινάρια βλέπει», μου λέει. «Ρε» του λέω, «κάτσε εδώ να ακούσεις σε λίγο». Ύστερα από λίγο πάλι κτύπημα. «Ρε αλήθεια είναι», μου λέει. Ήρθε εκείνος ο Τούρκος που ήταν από κάτω, κάτω από εμάς Τούρκοι κι έβαλαν καρέκλα, σκαμνί τι έβαλαν, τελοςπάντων βρήκαν ένα τρόπο και βγήκε ένας πάνω και μας μιλούσε αγγλικά. Ήταν Τούρκοι κομμουνιστές και ήταν από κάτω. (γέλιο) Απίστευτοι. Και μας έδιναν θάρρος. Μας έλεγαν «έχουμε ένα ραδιόφωνο κρυμμένο και ακούμε τις ειδήσεις και θα σας λέμε τι γίνεται». Και μας έλεγαν, «σήμερα ο Ντενκτάς με τον Μαύρο έχει συνομιλίες στη Γενεύη, μην φοβάστε θα σας αφήσουν». Μας έδιναν και θάρρος. Μπορεί να μας έλεγαν και ψέματα.
- Έτσι μαθαίνατε νέα για την Κύπρο δηλαδή; Από τους άλλους τους φυλακισμένους τους Τούρκους.
- Ναι, εμείς. Οι άλλοι, τίποτε. Δεν είχαν όλοι αυτό το προνόμιο., να πούμε. Και ήταν και άνθρωποι μορφωμένοι οι περισσότεροι οι κάτω. Είχε και δικούς μας που ήξεραν τούρκικα. Παράδειγμα, ο Στέλιος από το Πεντάκωμο, από τον Άγιο Θεόδωρο Λάρνακας, ήταν παντρεμένος στο Πεντάκωμο, ο Στέλιος ο χασάπης, αυτός ήξερε τούρκικα. Εκείνος συνεννοείτο μια χαρά, κουτσά στραβά. Και μας έλεγε τι έλεγαν. Εγώ ξάπλωνα δίπλα από τον Μαυρομμάτη και είχε έναν Τούρκο σκοπό. Κάθε νύχτα μου φώναζε να πάω, εγώ φοβόμουν να πάω. Μια μέρα μου λέει ο Μαυρομμάτης, «ρε, πήγαινε». Επειδή ήμουν

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

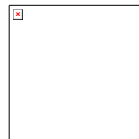
απέναντι από την πόρτα, εμένα έβλεπε, γι' αυτό μου έλεγε να πάω. Κι εγώ φοβόμουν να πάω. «Πήγαινε και στάσου δίπλα από την πόρτα», μου λέει, «μήπως και κρατά τίποτα και σου το μπήξει, να δούμε τι θέλει». Εγώ δεν ήξερα ούτε αγγλικά, ούτε τίποτα. Το μόνο πράγμα που κατάλαβα, «εγώ», μου λέει, «Ρουμ, σς». Μην πεις τίποτα, τάχα. «Παππούς», μου λέει, «Ρουμ. Ο παππούς μου», μου λέει, «είναι Έλληνας. Αλλά σιωπή». Μου έκανε, «σςςς». Και μου έδωσε ένα πακέτο τσιγάρα. Όποτε ήταν σκοπός εκείνος, όχι κάθε νύχτα, μπορούσε να του αλλάξουν τις ώρες και φαίνεται ότι κατά λάθος ήρθε. Γιατί μου είπε «Ιστανμπούλ». Ήξερα, αρχίσαμε κι εμείς και μαθαίναμε 2-3 λέξεις. (Μου λέει μια φράση στα τούρκικα), σημαίνει, πότε θα φύγουμε; Μάθαμε πέντε πράγματα. Την Κωνσταντινούπολη ότι την λένε Ιστανμπούλ... «Παππούς», μου λέει «Ιστανμπούλ, αλλά σιωπή». Δεν μου έλεγε σιωπή, αλλά μου έκανε «σςςς». Και μου έφερνε κάθε μέρα ένα πακέτο τσιγάρα, όποτε ήταν σκοπός. Τα έδινα στους άλλους, εγώ δεν έπινα τσιγάρο. Εκεί μέσα έμαθα το τσιγάρο. Μου άρχισαν οι άλλοι, «άντε ρε πιες κι εσύ και αύριο μπορεί να μας εκτελέσουν, να δεις τι είναι το τσιγάρο», άρχισα κι εγώ και όταν ήρθαμε στην Κύπρο να κάνουμε και λίγο τους μάγκες, αγοράζαμε και πακέτο, στο τέλος το έκοψα πριν δύο χρόνια. Έπινα 40 χρόνια, αρρώστησα από το τσιγάρο. Με τον Κεμάλ, Κεμάλ τον έλεγαν τον Τούρκο, μια νύχτα μου λέει, «αύριο πρωί, Κύπρο. Σπίτι σας». Λέω στους άλλους έτσι κι έτσι. «Σώπα βρε ακούς τον βρωμότουρκο τι λέει». «Μα δεν θα κατάλαβα καλά;», τους λέω, «αφού έτσι μου είπε. Έτσι κατάλαβα τουλάχιστον». Έρχεται η άλλη μέρα, τίποτα. Μου φωνάζει τη νύχτα πάλι ο Κεμάλ, πάω εκεί, του λέω, «δεν φύγαμε». Του έγνεφα, αφού δεν ήξερα. Μου έκανε έτσι...

- Τάχα πολύς κόσμος.
- Έτσι κατάλαβα. Φώναξα στον Μαυρομμάτη. Του έγνεψα. Έφυγα εγώ, ήρθε ο Μαυρομμάτης. Ήξερε αγγλικά. Ο Τούρκος ήξερε αγγλικά. Του λέει, «ήρθε πολύς κόσμος να σας λιντσάρει και γι' αυτό δεν σας φύγαμε. Θα φύγετε όμως σε δύο μέρες». Σε δύο μέρες, πάλι το ίδιο.
- Μαζευόταν κόσμος έξω από τη φυλακή;
- Ναι, ήθελαν να μας λιντσάρουν. Ότι σκοτώθηκαν τα παιδιά τους κλπ. Την τρίτη φορά μας λέει, «απόψε θα φύγετε σίγουρα. Πολύς στρατός έξω. Πολύς. Μακριά από τις φυλακές βάλαμε κι θα φύγετε». Κι έτσι ήταν. Και μου ζήτησε έναν αναπτήρα. Μα πού ήταν να βρω τον αναπτήρα; Για ενθύμιο! Μα πού να τον βρω; Ούτε τη διεύθυνση... Πού να είχα το μυαλό εκείνον τον καιρό; Α! Έστειλα και γράμμα από την Τουρκία εγώ! Στην Κύπρο! Ήμουν 1,60 το ύψος μου με τα χέρια στην ανάταση, αλλά είχα παραπάνω νου από τους άλλους. Ήμουν άγραφος στην αρχή. Είχε έναν μικρό, που ήταν 12-13 χρονών...
- Αιχμάλωτος;
- Ναι! Κι έρχονταν κάθε μέρα εκείνοι του Ερυθρού Σταυρού και φώναζαν στους διαδρόμους και μάλωναν με τους Τούρκους.

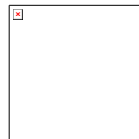
Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

- Έρχονταν στο Αντίγιαμα οι του Ερυθρού Σταυρού, κάθε μέρα εκεί;
- Μα δεν ξέρω αν ήταν του Ερυθρού Σταυρού. Πρέπει να ήταν του Ερυθρού Σταυρού, ναι. Όχι κάθε μέρα!
- Ήρθαν όμως.
- Ναι ήρθαν.
- Και τι έκαναν όταν ήρθαν;
- Φώναζαν για τον μικρό, για να τον πιάσουν. Έρχονταν τάχα και ήλεγχαν. Στο Αντίγιαμα αφού σου το είπα και πριν ότι έρχονταν. Στις φυλακές των Αδάνων δεν θυμάμαι να ήρθαν.
- Καλά, όταν έρχονταν οι του Ερυθρού Σταυρού σας ρωτούσαν κι εσάς πώς περνάτε κλπ;
- Ήρθαν μια φορά, τώρα το θυμήθηκα και μας έφεραν μια οδοντόκρεμα για 5-6, 10 άτομα. Μόνο αυτά θυμάμαι. Αλλά για τον μικρό έρχονταν κάθε λίγο και φώναζαν και τσακώνονταν.
- Ήταν ο πιο μικρός εκεί δηλαδή.
- Ναι, 14 χρονών; Δεν θυμάμαι ακριβώς πόσο ήταν. Τον πλησίασα. Ήταν μαζί μου ο μικρός. Του λέω, «ρε, θα σου δώσω ένα γράμμα, θα σου το κανονίσω εγώ, δεν θα σε δει κανέναν. Και όταν πας Κύπρο, θα έχω πάνω τη διεύθυνση του πατέρα μου και της μητέρας μου. Να πεις στον πατέρα σου, ήταν μόνος του ο μικρός, να το στείλει ταχυδρομικώς ή να το πάρει». Έκλαιγε ο μικρός, φοβόταν και «θα με πιάσουν και θα με σκοτώσουν». «Ρε θα έχεις τον Ερυθρό Σταυρό μαζί σου, δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει κάτι τέτοιο». Και του έκανα εδώ το παντελόνι, εκεί που βάζουμε τη ζώνη έχει ένα άσπρο ρούχο από μέσα, το τρύπησα με το στυλό, όπου κι αν βρήκα κι εγώ εκείνο το στυλό, απορώ κι εγώ, δεν θυμάμαι ακριβώς και του έγραψα ένα γράμμα, εντάξει δεν κατηγορήσα τίποτα, γιατί αν τον έπιαναν τον μικρό, κατίσι μας. Κι έγραψα πάνω, είμαι στην Τουρκία, είμαι καλά, είμαι στις φυλακές του Αντίγιαμα, πατέρα προσπάθα να πας στον Ερυθρό Σταυρό για να με γράψουν. Έτσι χωριάτικα το έγραφα, για να καταλάβει ο πατέρας μου και αν τύχει και τον πιάσουν να μην καταλάβουν ότι γράφει αυτό το πράγμα. Μα νομίζω αυτό το γράμμα το έχω. Θα μπει και μέσα στο βιβλίο που μου γράφουν. Και τρύπησα εκεί και το έκανα χωνάκι και του το πέρασα μέσα. Και θυμάμαι το γράμμα αυτό ήρθε από τη Λάρνακα στο χωριό. Γι' αυτό το έχω το γράμμα. Το έστειλαν ταχυδρομικώς. Και μου το έδω ο πατέρας μου και το φύλαξα. Πώς και το φύλαξα...
- Στο Αντίγιαμα που ήσουν, πάλι σας έκαναν ανακρίσεις, μου είπες, κι εκεί.
- Ναι.
- Σου έκαναν πολλές φορές ανάκριση στο Αντίγιαμα;
- Όχι. Μια φορά νομίζω. Διότι είχαν τις άλλες ανακρίσεις που μας έκαναν. Μη νομίζεις πως δεν τα είχαν.
- Και ρωτούσαν πάλι τα ίδια πράγματα;

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

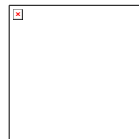
- Σχεδόν τα ίδια. Πού ήσουν, πότε πήγες στρατό, από πού είσαι. Αυτοί έψαχναν ανθρώπους να σκοτώσουν. Που σκότωσαν Τουρκοκύπριους. Χωριά που πείραξαν Τουρκοκύπριους. Διότι με ρωτούσαν για την Άσσια, με ρωτούσαν αν ξέρω κανέναν της ΕΟΚΑ, της ΕΟΚΑ Β΄ ή της ΕΟΚΑ της πρώτης. «Δεν ξέρω κανέναν», τους λέω «εγώ ήμουν μικρός». Είμαι τρελός να πω; Μια κατάσταση, άστα. Ήταν μια εμπειρία πολύ άσχημη, για τον κάθε άνθρωπο δηλαδή. Δεν είναι αστεία πράγματα.
- Πόσο μείνατε στο Αντίγιαμα;
- Μα πρέπει να έκατσα δυο μήνες. Ενάμιση, δυο μήνες.
- Δεν σκεφτήκατε καμιά φορά, και στις δύο τις φυλακές που ήσασταν, να δραπετεύσετε;
- Πολλές φορές, όχι μια. Οι πιο μεγάλοι μας έλεγαν, ας πούμε στο Γκαράζ του Παυλίδη, επειδή ήταν γκαράζ είχε υπόνομο μέσα κι έλεγαν ότι οι υπόνομοι εκείνοι ενώνονται με την Λήδρας. Η Λήδρας είναι κοντά. Τάχα για να δοκιμάζαμε να... Μα άρχισαν οι μεγάλοι, οι πιο μεγάλοι που ήταν πιο μυαλωμένοι, «ρε παιδιά, σκεφτήκατε τόσα χρόνια, δεν θα είναι βουλωμένοι; Αν είναι σκασμένοι και σας πιάσουν;» Θυμάμαι στου Παυλίδη, μας έδωσαν μια φέτα ψωμί και τέσσερις ελιές. Εγώ και δυο άλλοι, που ήμασταν οι πιο μικροί, που πεινούσαμε, περιμέναμε να φάνε και τα ψίχουλα που έμεναν πάνω στο τραπέζι τα πιάναμε. Είχε έναν παχουλό από την Άσσια. Δεν θυμάμαι, νομίζω Αντρέα τον έλεγαν. Απ' ότι μου έλεγε κάποιος, είχε εργοστάσιο κι έκανε μαρμαράκια αυτός. Μου λέει, «βρε μικρέ, έλα εδώ και σε θέλω». Πήγα εκεί, του λέω «τι είναι;» Μου λέει, «ρε, μα πεινάς πολύ εσύ». Του λέω, «πεινώ». Και κρατούσε τη φέτα το ψωμί και την έκοψε στη μέση και μου έδωσε και τις δυο ελιές. «Εσύ;», του λέω. «Τι θα φας έτσι θηρίο;» Μου λέει (δείχνοντας την κοιλιά του), «έχω να καταλύσω. Φάε εσύ να ζήσεις κι εγώ έχω να καταλύσω!» (γέλιο). Δεν θα το ξεχάσω ποτέ μου. Και όταν είχα την ταβέρνα, ήρθε με τη γυναίκα του. Δεν ήξερε ότι εγώ τον κατάλαβα ή ήξερε ποιος είχε την ταβέρνα. Έμενε στη Λεμεσό, απ' ότι μου είπαν. Όχι, Λευκωσία έμενε. Απλώς άκουσα για την ταβέρνα και ήρθε. Και ήρθε το γκαρσόνι και του λέω, «εκείνου του κυρίου εκεί, ό,τι σου παραγγείλει δεν θα πληρώσει τίποτα, είναι από μένα, αλλά θα σου πω εγώ τι θα πάρεις. Όταν σου παραγγείλει, να του πάρεις μια φέτα ψωμί και τέσσερις ελιές, πάρε του και το κρασί και άφησε τον να περιμένει». Στο τέλος θύμωσε ο άνθρωπος, «φώναξε το αφεντικό», του λέει. Πήγα εγώ εκεί, «γιατί φωνάζεις κύριε;», του λέω. «Ρε κουμπάρε, έχει τόση ώρα παραγγείλαμε το φαγητό μας, ήρθε και μας έφερε εδώ μια φέτα ψωμί και τέσσερις ελιές και μας έδωσε και το μπουκάλι με το κρασί». «Ε και πολύ σου είναι. Εσύ», του λέω, «δεν έδωσες σε κανένα μισή φέτα ψωμί και δυο ελιές;» «Όχι», μου λέει. Του λέω, «θυμήσου λίγο». «Δεν θυμάμαι να κάνω τέτοιο πράγμα. Μα τώρα τι σχέση έχει το ένα με το άλλο;» «Για μένα έχει», του λέω «για σένα δεν έχει;» «Δεν καταλαβαίνω τι λες» «Δεν ήσουν στο Γκαράζ του Παυλίδη;» Έμεινε. «Ναι», μου λέει. «Ε καλά», του λέω «δεν μου έδωσες εμένα μισή φέτα ψωμί που κρατούσες και δυο ελιές και μου είπες, έχω να καταλύσω;»

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

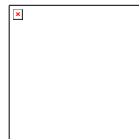
«Α Παναγία μου! Και θυμήθηκες αυτό πράγμα και πήγες να με βασανίσεις απόψε;» (γέλιο) Ήταν απίστευτο. Δεν ξέρω αν ζει ή αν πέθανε.

- Στις φυλακές τις άλλες που ήσασταν σκεφτήκατε ποτέ να δραπετεύσετε εκεί;
- Βέβαια. Πολλές φορές. Αλλά πού να πας; Το σκεφτήκαμε, αλλά πού ήταν να πάμε; Ένα άτομο, πες ότι ήταν να τα καταφέρεις και να χαθείς μέσα στον κόσμο. Αλλά πού ήταν να πας; Και να μην ξέρεις και τους τόπους. Τα σκεφτήκαμε όλα πολλές φορές.
- Δηλαδή το σκεφτήκατε, είχατε και πλάνο στο μυαλό σας τι θα κάνατε;
- Ε ναι. Όνειρα θερινής νυκτός.
- Τι σκεφτήκατε δηλαδή; Ένα παράδειγμα.
- Ένα παράδειγμα, ένας μου είπε να σκοτώσουμε τον σκοπό. Ε καλά του λέω, πιο κάτω δεν θα έχει άλλο σκοπό; Αφού ώσπου να πάμε στους άλλους, του λέω, θα είναι γεμάτο σκοπούς. Από πού να κατεβείς, από αυτό το πενταόροφο. Μιλάμε για φυλακές, όχι αστεία. Πού να πάμε; Ειδικά στο Αντίγισμα. Στα Άδανα ήταν παλιές οι φυλακές, κουτσά στραβά... Αλλά πού να πας; Το θέμα ήταν πού να πας. Από την Κύπρο και δεν μπορέσαμε... Εγώ ήξερα κάτι Τούρκους, τον ένα τον βρήκα, λεγόταν ότι ήταν εκατομμυριούχος στη Λεμεσό, ο Αχμέτ Ρασήτ κι ερχόταν εκεί στις φυλακές και περιπλανιόταν με το κοστούμι του. Και του λέω, «κύρις Αχμέτ μα δεν με κατάλαβες;» «Ρε Χριστακούι», μου λέει «μα εσύ είσαι;» Πήγαινα κι έπιανα μπογιές, με έστελνε το αφεντικό μου, αυτός είχε μεγάλο κατάστημα στα Τέσσερα Φανάρια και πουλούσε μπογιές των αυτοκινήτων. Πανάκριβα πράγματα για την εποχή. Του λέω, «δεν μπορείς να κάνεις κάτι κύριε Αχμέτ να φύγω και φοβάμαι εδώ μέσα;» Μου λέει, «ρε, δεν μπορώ να κάνω τίποτα. Εδώ ανέλαβε η Τουρκία», μου λέει. Έτσι όπως σου το λέω, από εκείνον τον καιρό που μου το είπε.
- Εκείνος τι έκανε εκεί στις φυλακές;
- Ήταν από τους μεσάζοντες. Από αυτούς που είχαν τα λεφτά. Πρέπει να συνέβαλε και αυτός για την κατάσταση. Γι' αυτό. «Το μόνο πράγμα που σου υπόσχομαι», μου λέει «δεν θα σας σκοτώσουν». Έτσι.
- Και μαθαίνετε ότι θα επιστρέψετε, σου είπε ο Τούρκος ότι...
- Ναι, ο Κεμάλ μας λέει ένα βράδυ, ετοιμαστείτε απόψε θα φύγετε. Μπήκαν κάτι Τούρκοι μέσα, μας είπαν τα κρεβάτια μας και ξεκινήσαμε. Μας έβαλαν μέσα στα λεωφορεία...
- Πότε ήταν αυτό;
- 22 θυμάμαι. Ήταν 22 του μήνα. Του Οκτώβρη νομίζω. Νομίζω ήταν 22 του Οκτώβρη. Μας έβαλαν μέσα στα λεωφορεία, άλλο ξύλο πάλι, είχε λεωφορεία που δεν έδερναν. Εμένα ήταν η τύχη μου. Ξεκίνησε η διαδρομή. Πολύ οπισθοδρομικός λαός. Βλέπαμε στα χωράφια τις γυναίκες και δούλευαν, μιλάμε για συνθήκες του '50 εμάς. Μας πήρανε στις φυλακές των Αδάνων.
- Ξαναπήγατε στα Άδανα.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

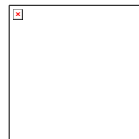
- Ναι. Και την επομένη, μας έβαλαν μέσα στα λεωφορεία πάλι και μας πήραν στη Μερσίνα.
- Και στη διαδρομή πάλι σταματούσαν κι έμπαιναν και σας έδερναν;
- Πάλι, ναι. Εντάξει, όχι τόσο ξύλο όπως τις άλλες φορές. Μας πήρανε στο λιμάνι στο στρατιωτικό της Μερσίνας, το L34, δεν το ξεχνώ και μας έβαλαν μέσα. «Δοξάζω τον Θεό μου», λέω «μακάρι να καταφέρουμε να πάμε στην Κύπρο». Όταν μπαίνουμε στην Κερύνεια και βλέπουμε την Κερύνεια, δεν υπήρχε τίποτα. Ήταν καμένα όλα, τα πάντα. Ούτε δάσος, ούτε τίποτα. Αφού νόμιζα ότι ήταν μισό χιλιόμετρο η Κερύνεια. Ξέρεις, είναι όπως στη ζωγραφική, που ώσπου μαυρίζεις κάτι έρχεται μπροστά. Όταν το ξεθωιάζεις, πάει πίσω. Τα βουνά κάηκαν από τα αεροπλάνα, οπτικά έρχονταν πάνω σου. Πήγαινες με το λεωφορείο και νόμιζες ότι το βουνό ήταν από πάνω σου. Διότι εμείς ήμασταν συνηθισμένοι που βλέπαμε το πράσινο. Και ξεκίνησε το βάσανό μας το μεγάλο. Όσπου να κάνεις εκείνη τη διαδρομή όλη από την Κερύνεια, τα πάντα ήταν καμένα... Θυμάμαι εκεί στο λιμανάκι, δεν θα το ξεχάσω ποτέ μου αυτό το πράγμα, κοντέψαμε κάτω στο λιμάνι, όταν έφευγα, ξέχασα να σου το πω, μπήκα μέσα σε ένα χρυσοχοείο, άλλος βλάκας εγώ. Από πάνω είχε μια κούπα γεμάτη χρυσαφικά. Μια κούπα πλαστική. Μεγάλη. Μάλλον τα έβαζαν εκεί και τα άφησαν κι έφυγαν. Κι αντί να πιάσω τα χρυσαφικά έπιασα τα τσιγάρα για τον άλλον. Τώρα πού ήταν να τα πάρω; Θα μου τα έπιαναν οι Τούρκοι. Και δεν άγγιξα πάνω. Στη διαδρομή εκείνη μας έφεραν στις αποθήκες της ΚΕΟ στη Λευκωσία. Μαζί μου είχε πολλούς, τώρα που το θυμήθηκα, πολλούς από το Δάλι. Η Ποταμιά και το Δάλι είναι χωριά ενωμένα και τα πήγαιναν πάρα πολύ καλά με τους Τουρκοκύπριους. Και ήρθαν οι Δαλίτες εκεί, οι χωριανοί τους και τους έφεραν σουβλάκια, τους έφεραν ό,τι φανταστείς. Τους αγκάλιασαν, ήταν κάτι το απίστευτο. Δεν το πίστευα εγώ. Είχαμε έναν Γιαννάκη Ποταμίτη, έτσι τον έλεγαν, αυτός ήταν και κάπως μεσάζων, πολύ σπουδαίος και καλός άνθρωπος και πάντα είχε και Τουρκοκύπριους στη δούλεψή του στο εργοστάσιο που είχε στη δουλειά που είχε και τον αγαπούσαν πάρα πολύ. Ήρθαν κι έφεραν σουβλάκια και μάστρε και ξέρω 'γω...
- Οι Τουρκοκύπριοι;
- Ναι! Τουρκοκύπριοι! Μιλάμε για δυο μήνες με τους Τούρκους, τρεις, ας πούμε διαφορά με τον πόλεμο. Μετά μας έβαλαν μέσα στο λεωφορείο... Α μας έφεραν κάτι να φάμε, ζαμπόν, χαμ. Πού το ξέραμε εμείς το χαμ τότε.
- Ποιος σας τα έφερε εκεί;
- Τα έφεραν εκείνοι, διότι δεν τα τρώνε εκείνοι, είναι χοιρινό.
- Οι Τουρκοκύπριοι εννοείς.
- Ναι. Μας τα άνοιξαν εκεί και φάε και να φας, στο τέλος από το πολύ που φάγαμε κάναμε κι εμετό από την πείνα. Και μας έβαλαν μέσα στα αυτοκίνητα και μας πήρανε στο Λήδρα Πάλας. Εκεί έκανα κι ένα λάθος εγώ, βλακεία μεγάλη, επιτέθηκα σε έναν Τουρκοκύπριο.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

Τι μου έφταιγε ο άνθρωπος. Διότι εγώ ήμουν με τα σχισμένα τα ρούχα κι αυτός ήταν με τη βαλίτσα του. Ήταν οι Τουρκοκύπριοι από εκεί και περνούσαν...

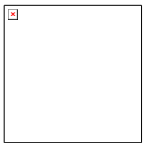
- Που έκαναν την ανταλλαγή.
- Που έκαναν την ανταλλαγή, ναι. Δηλαδή ένας εμείς, πήγαιναν τριάντα από εκεί...
- Καλά όταν πήγατε στο Λήδρα Πάλας, η πλευρά η δική μας δεν σας έδωσε ρούχα, να πλυθείτε...
- Θα σου πω μετά. Εκεί όχι. Στο Λήδρα Πάλας όχι. Την ώρα που περνούσε ο Τουρκοκύπριος από εκεί, έφυγα από τη γραμμή μου, ήταν σε άλλη γραμμή, δεν ήταν κοντά μας τελείως και πήγα και του επιτέθηκα. Βλακεία έκανα. Τι μου έφταιγε ο άνθρωπος;
- Ήσουν κι εσύ ταλαιπωρημένος όμως.
- Ήμουν ταλαιπωρημένος και ήμουν και μικρός, δεν έκοβε το μυαλό μου, έλεγαν και οι άλλοι «δες τους πούστηδες, πώς είναι ντυμένοι», επηρεάστηκα κι εγώ. Και μπήκαμε μέσα στο λεωφορείο και θυμάμαι που περνούσε το λεωφορείο για να μας πάρουν στη Ξενοδοχειακή Σχολή. Μα κόσμος... Χιλιάδες κόσμος στους δρόμους. Καθένας γύρευε τα παιδιά του. Έχανε η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα. Το μόνο πράγμα που θυμάμαι, δεν έκλαψα ποτέ. Έχεις τον λόγο μου ούτε που με έδερναν έκλαιγα εγώ. Είδα τον αδελφό μου μέσα στη μέση του δρόμου, όπως το λιοντάρι και φώναζε. Εκείνη την ώρα με έπιασε το κλάμα. Βγήκα στο τζάμι, του έγνεψα κι έτρεξε στον πατέρα μου και στη μάνα μου. Γιατί έρχονταν από τη Λεμεσό! Και μάλιστα την ημέρα που με απολύαν, ήμασταν από τους τελευταίους εμείς, γιατί ήμασταν του Αντίγιαμα, ήμασταν οι τελευταίοι. Ήταν μακριά.
- Εδώ στην Κύπρο ήξεραν ποιοι θα έρθουν κάθε φορά;
- Όχι.
- Πήγαιναν κάθε φορά και περίμεναν;
- Ναι, ναι. Όποτε πήγαιναν δεν ερχόμουν. Ε λέει ο πατέρας μου, ξεχάστε τον. Δεν νομίζω να έρθει σήμερα. Γιατί είχε που ήταν γραμμένοι και δεν ήρθαν. Τα είχαμε και αυτά. Είχα ένα θείο που είχε αυτοκίνητο, «άντε ρε Παναγή», του λέει «και μπορεί να είναι η τύχη μου εμένα». Δηλαδή ο κουνιάδος του, ο αδελφός της μάνας μου. Και του λέει ο πατέρας μου, «λες ρε Δημητράκη, να είναι η τύχη σου;» Και ήμασταν το τελευταίο λεωφορείο. Ήμασταν οι τελευταίοι που ήρθαν και το τελευταίο λεωφορείο. (γέλιο) Και να πας εκεί στην Ξενοδοχειακή, μα νομίζω με έδειχνε και η τηλεόραση που κατεβαίνω από το λεωφορείο. Και να βλέπεις εκείνες τις μανάδες με τις φωτογραφίες, να σε αγκαλιάζουν και «τον είδες; Τον είδες;». Τι θα τους πεις; Τι θα τους πεις; Τι θα τους πεις; Τέτοιο πράγμα δεν ξανάδα. Να έρχονται κατά πάνω σου ο κόσμος, οι μανάδες, τα μωρά «ο πατέρας μου, η μάνα μου;». Κλαίγαμε εμείς από τη μια κι εκείνοι από την άλλη. Μπήκαμε μέσα μετά, με ρώτησαν πολλές γυναίκες, διάφορες, κόσμος, «είσαι του 251;».

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

Ήξεραν ότι το 251 ήταν στην απόβαση και οι περισσότεροι σκοτώθηκαν. Τι να τους πεις; Ότι σκοτώθηκε; Πώς θα του το πεις; Έχει τρόπο να το πεις; Τέτοιο τρόπο δεν έχει.

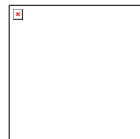
- Δηλαδή σε ρωτούσαν για άτομα που ήξερες ότι σκοτώθηκαν.
- Ναι, για άτομα που σκοτώθηκαν. Λες να τους το πεις άλλη ώρα. Άλλη ώρα. Ο Σωκράτης ας πούμε. Ήταν ποδοσφαιριστής της ΑΕΛ. Ο πατέρας του. Τι να του πεις; Ότι σκοτώθηκε; Του το είπαμε μετά. Και άλλοι. Ήρθαν δύο καλόγριες, είχαν κάποιο αδελφό. Δύο καλογριές, που είναι μέσα σε μοναστήρι και ρωτούσαν. Τους είπαν ότι τον είδα. Ως εκεί. Δεν τον είδα ότι σκοτώθηκε. Άμα δεν σκοτωθεί ο άλλος και δεν τον δεις σκοτωμένο, πού να ξέρεις πού είναι; Άκουγες και κάτι βλακείες, ότι τους έπιασαν και τους πάντρεψαν. Μα καλά ρε, ο εχθρός θα έρθει να σε πιάσει να σε παντρέψει με την κόρη του;
- Ποιοι τα έλεγαν αυτά;
- Ο κόσμος. Αυτοί που δεν ήρθαν, μπορεί να τους πάντρεψαν εκεί και να έκαναν οικογένεια. Άκου βλακείες!
- Μπορεί να τα έλεγαν για παρηγοριά.
- Είναι κάπως εγωιστικό. Τάχα είμαστε Έλληνες εμείς και.. Είμαστε ράτσας ας πούμε. Τόσο βλάκες είναι! Ήρθαν στο χωριό μου και με ρωτούσαν πράγματα που ντρέπομαι να τα λέω. Χωριανοί μας δηλαδή.
- Και όταν πήγατε στην Ξενοδοχειακή Σχολή;
- Ήρθε μια γκαρσόνα... Κάναμε μπάνιο...
- Σας έδωσαν ρούχα κλπ;
- Ναι ναι. Και ρούχα, μας έβαλαν ενέσεις. Δέκα ενέσεις στον καθένα μας έβαλαν.
- Εμβόλια.
- Εμβόλια, ναι. Πήγαμε να φάμε. Μα έχεις όρεξη να φας; Εγώ πεινούσα δηλαδή, πολύ. Μου λέει, «τι θα φας;» «Έχει από όλα;», της λέω. «Εσύ πες μου τι θες». «Να σου πω τι φαγητό μου αρέσει εμένα;», της λέω. «Που το έκανε η μάνα μου» (γέλιο) «Φασολάκι», της λέω. «Μην μου πεις ότι έχεις τέτοιο πράγμα!» «Έχουμε κύριε», μου λέει «να σου φέρουμε!» Και μου έφερε φασολάκι γιαχνί! Έκατσα έφαγα, την έκανα αμπέλι και ήρθαν και μου έδωσαν ένα χαρτί και μου είπαν σε τρεις ημέρες, σε τέσσερις μέρες να παρουσιαστώ.
- Μα να παρουσιαστείς στον στρατό;
- Ναι. Σε τέσσερις μέρες. Άκου τώρα. Και έγραφε από κάτω, μου έδωσαν ένα χαρτί άλλο... Μα είναι εκείνη την ημέρα ή είναι άλλη μέρα που μου το έδωσαν; «Ανεξιχνίαστες οι συνθήκες σύλληψης».
- Καλά έγινε η εισβολή, ήρθε ο εχθρός, έπιασαν αιχμαλώτους και ήταν ανεξιχνίαστες οι συνθήκες;
- Ναι. Και δε με αναφέρει σαν αιχμάλωτο πολέμου. Όμηρος πολέμου. Μπορείς να μου πεις τώρα εσύ, ποιος είναι αυτός ο σοφός, που μέσα σε εκείνη όλη τη φωτιά, εκείνο το

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

κακό όλο, έκοψε το μυαλό του αυτά τα πράγματα να τα κάνει, για να μην έχεις δικαιώματα σαν αιχμάλωτος;

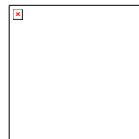
- Μα γιατί να το κάνουν αυτό το πράγμα;
- Πες μου εσύ.
- Και σε όλους τους αιχμαλώτους έδωσαν αυτό το χαρτί;
- Απ' ότι ξέρω, ναι. Δεν ξέρω άλλους, αλλά εγώ, όσους γνώρισα... Αφού γίνεται πόλεμος να μας το αλλάξουν. Μέχρι που είχε που γράφει πάνω ότι είναι προδότες κιόλας.
- Μα έγινε αλλαγή πρόσφατα νομίζω, κάτι διέγραψαν...
- Μα κάτι έκαναν, ναι. Δεν πήγα εγώ. Δεν με ενδιαφέρει.
- Καλά, για να τα πιάσουμε με τη σειρά. Όταν είσαι στην Ξενοδοχειακή. Τρως, συνέρχεσαι τέλοσπαντων, μετά βγαίνεις έξω και βρίσκεις τους δικούς σου;
- Μιλούσες στο ραδιόφωνο πρώτα. Έλεγες το όνομά σου, από πού είσαι κλπ και μετά έψαχνες τους δικούς σου έξω. Σε περίμεναν, που σε είδαν ότι... Αν σε είδαν, σε περίμεναν στην πόρτα. Αν δεν σε είδαν, περίμεναν από κάποιον να τους πει, ήρθε. Διότι ο καθένας ήξερε πέντε άτομα. Όχι πέντε, περισσότερα. Διότι την εποχή εκείνη γνωριζόμασταν μέσα στις φυλακές, ο ένας με τον άλλο. Μπορεί να μην ήξερε το όνομά σου, αλλά να φωνάζει το χωριό σου. Όπως εμένα με φώναζαν Μοναγρούλι. Α σου έδιναν και τέσσερις λίρες.
- Για τα έξοδά σου να πας σπίτι σου;
- Ναι, για να πας σπίτι σου. Είχε που δεν είχαν κάποιον να τους πάρει. Παράδειγμα, ο θείος μου έβαλε κι έναν άλλον να τον φέρει Λεμεσό. Φέραμε κάποιον μαζί μας. Ήρθαμε, όλο το χωριό μαζεύτηκε, χαμός γινόταν. Ο μαστρο-Παναγής έσφαξε τον μόσχο τον σιτευτό, ένα αρνί, ρίφι, τι ήταν, το έσφαξε. Χαμός έγινε εκείνη τη μέρα. Μην νομίζεις είχε και από τους άλλους που σου έκαναν κάτι ερωτήσεις, γελοία πράγματα. Ντρέπομαι να σου πω. Δεν τους ενδιέφερε πώς πέρασες στην Τουρκία. Αν σου έκαναν κάτι οι Τούρκοι, αυτή ήταν η έννοια τους. Α ξέχασα στο Παλαίκυθρο να σου πω. Πριν να μας φύγουν, να έρθουν τα λεωφορεία, με έπιασαν εμένα και με έβαλαν σε ένα αυτοκίνητο να πάμε να φέρουμε φαγητό.
- Πότε ήταν αυτό;
- Πριν να πάμε στο Γκαράζ του Παυλίδη. Το λέω αυτό γιατί σου είπα τώρα δεν τους ενδιέφερε πώς πέρασες, αλλά αν σου έκαναν κάτι. Και πήγαμε και άνοιξαν κάποια σπίτια κι έπιασαν χαλούμια και διάφορα πράγματα που είχαν μέσα και είχε δύο κοπέλες μικρές, 17-18 χρονών. Άλλη μια εκείνη, πώς την είδαν, αλλά κι εκεί να μην την έβλεπαν θα την έβλεπαν μετά. Και μπήκαν μέσα και τις βίασαν. Τι ήταν να κάνω εγώ; Καθόμουν μέσα στο αυτοκίνητο. Δεν μπορούσα να κάνω κάτι. Τις άκουγα που φώναζαν. Τι μπορούσα να κάνω εγώ; Ειδικά η μια η αδελφή της η μικρή, τσίριζε. Κι έχω την εντύπωση πως αυτές οι κοπέλες, ότι ήρθαν στο χωριό μου πρόσφυγες. Κι έκανα και παρέα μαζί τους και δεν μου

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

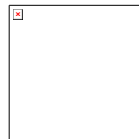
το είπαν. Το ότι ήταν από εκείνο το χωριό είναι σίγουρο. Μου το είπαν. Αφού ήταν πρόσφυγες στο χωριό μου.

- Μα είναι εύκολο πράγμα να το πεις αυτό;
- Προσπάθησα μια δυο φορές να τους πω «γιατί έχω την εντύπωση ότι σας ξαναείδα;». Μου άλλαζαν κουβέντα, διότι με κατάλαβαν ότι ήμουν εγώ. Μπορεί να με κατάλαβαν. Διότι δεν ήμουν κι εκεί ακριβώς, ήμουν μέσα στο αυτοκίνητο κι εκείνοι εκεί κάτω. Και πάνω στην αναμπουμπούλα, κραυγές, φωνές, κλάματα, πού να καταλάβεις;
- Όταν σας έδωσαν το χαρτί να παρουσιαστείτε, τι έγινε;
- Να παρουσιαστούμε; Έκανα δέκα μέρες να πάω μέσα.
- Δέκα μέρες.
- Ναι, έκανα ότι δεν καταλάβαινα.
- Μα πού σας είπαν να πάτε;
- Να παρουσιαστώ στο στρατόπεδο.
- Στη Λεμεσό;
- Ναι.
- Και όταν πήγατε τι έγινε;
- Ε άκου να δεις. Δεν πήγαινα εγώ. Είπα στον πατέρα μου θα κάτσω να ξεκουραστώ και όταν θα θέλω θα πάω. Είχε έναν αστυνομικό εδώ που είναι η Μονή πηγαينوερχόταν κάθε μέρα κι έλεγε στον πατέρα μου, «πότε θα πάει ο μικρός μέσα, πότε θα πάει ο μικρός μέσα;». Οι άλλοι έκαναν σούβλες μέσα στο πραξικόπημα και δεν τους έλεγε να πάνε μέσα κι εμένα μου έλεγε να πάω μέσα. Έκανα ότι δεν καταλάβαινα εγώ. Θυμάμαι μια μέρα έμπαινα στο σπίτι και τον άκουσα να λέει, είχε έρθει με το Land Rover της Αστυνομίας σπίτι μας, «ρε Παναγή», του λέει, ήξερε τον πατέρα μου γιατί στο καφενείο του χωριού, η Αστυνομία ήταν 4-5 άτομα, τους ήξερε το χωριό όλο. Του λέει, «ρε Παναγή, τι θες να σου πω τώρα; Στείλε τον να πάει μέσα και τους έχω κάθε μέρα πάνω στο κεφάλι μου». Τους έχω κάθε μέρα πάνω στο κεφάλι μου, του είπε. Δηλαδή τους Εοκαβητατζήδες. Τάχα φοβόταν κι εκείνος. «Τι θες να κάνω ρε Παναγή;». Του λέει, «να τα ρούχα του εκεί, θα πάει τώρα». Πράγματι, είχα τα ρούχα πάνω στο τραπέζι, μέσα στη βαλίτσα. Και ήρθα εδώ που είναι η Αστυνομία η Κεντρική, δίπλα ήταν το Φρουραρχείο, η Ανωτέρα και ήμουν μαζί με έναν άλλο από την Αγία Φύλα. Και την ώρα που μπήκα μέσα, αν το βρεις τι μου είπαν οι στρατιωτικοί. Κάτι λοχαγοί, τι ήταν. Ο ένας ήταν από την Πάφο, δεν θυμάμαι το όνομά του. Αν το θυμόμουν το όνομά του θα σου το έλεγα. Γύρισε και μου λέει, «ήρθατε ρε προδότες;». Μείναμε. Ο άλλος που ήταν μαζί μου, του κτύπησα εγώ, τάχα να μην πει τίποτα. «Ποιοι είναι οι προδότες ρε;», του λέει. «Εσείς ρε προδότες», του λέει. «Πήγατε και ψηλώσατε τα χέρια πάνω και παραδώσατε τα όπλα στους Τούρκους;». Τον έβρισε ο άλλος. Του λέω, «κλείσε το στόμα σου και γλυτώσαμε από την Τουρκία και θα μας φάνε αυτοί», του λέω. «Κάτσε φρόνιμα», του λέω.

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

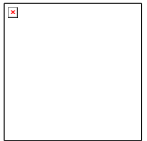
- Ήταν Εοκαβητατζήδες αυτοί;
- Ναι. Και ακόμα είχαν πέραση. Και τι του είπε; Παναγία μου συγχύστηκα τώρα. «Ρε προδότες, πήγατε και ψηλώσατε τα χέρια πάνω και παραδώσατε τα όλα στους Τούρκους;». Του λέει ο Γιώργος, Γιώργο τον έλεγαν εκείνον, «εμείς είναι μια απόδειξη ότι ήμασταν μπροστά, εσείς πού ήσασταν;», του λέει. «Πες μας πού ήσασταν! Εμείς ήμασταν μπροστά», του λέει «και ψηλώσαμε τα χέρια πάνω. Εσείς πού ήσασταν;» Μας ρίχνουν μέσα σε ένα αυτοκίνητο, μας πήραν εκεί πάνω που είναι οι αποθήκες της Παραμύθας. Παραμύθα είναι; Τέλοσπαντων, κάπου εκεί. Δεν είναι η Παραμύθα; Εκεί που έχει αποθήκες ο στρατός τώρα. Εκεί που είναι το Σπιτάλι, κάπου εκεί. Μας πήρε εκεί πάνω. Εκεί πάνω είχε ένα τάγμα Ελλάδίτες, μας αντάκωσαν (επιτέθηκαν φραστικά). Όχι όλοι, εννοείται. Τώρα μιλάμε και 2-3 άτομα να κάνουν τη ζημιά, την κάνουν. Του λέω, «ρε Γιώργο, άστο μην λες τίποτα. Άσχημα την έχουμε εδώ πάνω. Μην κάνεις μαλακίες», του λέω. «Πούλησαν την Κύπρο και θα κάνουν και τους...!», λέει. «Ρε», του λέω «ανάθεμα κι αν πουλήσαν και αν δεν πουλήσαν. Πουλήθηκε, τέλειωσε», του λέω. Ώσπου ήρθε ο Γενάρης, ήρθε μια απόφαση ότι θα μας απολύσουν και απολυθήκαμε, τον Γενάρη.
- Δηλαδή, δεν σας φτάνει που τραβήξατε τόσα βάσανα, ήρθατε πίσω και τους είχατε όλους αυτούς.
- Ου, βέβαια. Τραγωδία η κατάσταση. Ακόμα έχει κι άλλα που δεν σου τα λέω.
- Πώς ήταν, όταν ήρθατε πίσω, πόσο εύκολο ήταν να ξαναμπείτε στη ζωή σας; Εννοώ, είχατε εφιάλτες, είχατε θέματα;
- Κοίταξε, ακόμα και τώρα έχω. Αλλά είχε άλλους που ήταν σε σοβαρή κατάσταση. Εγώ ήμουν μικρός και δεν τα λάμβανε τόσο σοβαρά υπόψη.
- Επηρεαστήκατε όμως.
- Επηρεάστηκα ναι. Δεν μπορώ να ακούσω πόρτα να κτυπά. Δεν μπορώ να βλέπω... Σαν τώρα που βλέπω τους τοίχους εδώ, αν δεν ήσουν εσύ να κουβεντιάζουμε να ξεχνιέμαι, δεν θα μπορούσα να κάνω ούτε δευτερόλεπτο. Στο σπίτι μου, από το κάτω σπίτι έφυγα κι έκτισα πάνω και είναι όλο τζαμαρίες.
- Δεν μπορείτε να νιώθετε ότι είστε κλεισμένος;
- Όχι, δεν μπορώ να βλέπω τοίχο. Πρέπει να βλέπω έξω. Τη ζωγραφική που ξεκίνησα είναι από εκεί. Έκανα ένα ρολόι πάνω στον τοίχο. Από εκεί ξεκίνησα (γέλιο).
- Ζωγραφίζατε στους τοίχους της φυλακής;
- Ναι! Έκανα ένα ρολόι πάνω στον τοίχο. Είχε και πλάκα η κουβέντα.
- Κάνατε ρολόι για να μετράτε τάχα...;
- Ναι τις ώρες! Και από εκεί ξεκίνησα να ζωγραφίζω. Ήρθα και μετά ξεκίνησα να ζωγραφίζω. Είχα το μικρόβιο, αλλά... Παράδειγμα, είδα έναν μια μέρα εδώ που είναι ο Πεντάδρομος και πήγαινε κάτω, που ήταν μαζί μου στο ίδιο κελί. Αυτός επηρεάστηκε

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

πολύ φαίνεται. Θυμάμαι ότι έτρεξε να πιάσει και το όπλο από τον Τούρκο τον σκοπό και θα τον πυροβολούσε ο σκοπός και τρέξαμε εμείς εκεί. Πήγαν άνθρωποι που ήξεραν τούρκικα και αγγλικά. «Σταματάτε κι έχει πρόβλημα ο άνθρωπος», έλεγαν, «μην του κάνετε τίποτα. Δεν ξέρει τι κάνει». Και τον βρήκα εκεί έξω από το Διοικητήριο και πήγαινε και του φώναξα, «Ρε Γιαννάκη!». «Τι είναι;», μου λέει, «ποιος είσαι εσύ;». Του λέω, «μα ξέχασες που ήμασταν στις φυλακές των Αδάνων και του Αντίγιαμα;». «Όχι, όχι, δεν ήμουν εγώ!», μου λέει, «μην μου ξαναπείς αυτά τα πράγματα εμένα! Δεν ήμουν εγώ! Δεν ήμουν αιχμάλωτος εγώ!». Επηρεάστηκε. Πολύ. Έχω άλλο άνθρωπο πάλι, που έχει προβλήματα ακόμη. Εγώ παράδειγμα, δεν μπορώ να ακούσω να κλείσει η πόρτα δυνατά. Μπορεί τώρα να ξέρω ότι είσαι δίπλα μου και να μου κτυπήσεις έτσι και να πεταχτώ πάνω. Διότι όταν κοιμάσαι και σου κτυπούν με το όπλο...(γέλιο)

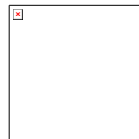
- Είχες κι εφιάλτες φαντάζομαι.
- Εφιάλτες δεν έχω. είχα στην αρχή όταν ερχόταν η 15^η Αυγούστου.
- Η πολιτεία πώς σας συμπεριφέρθηκε μετά; Έχετε παράπονα φαντάζομαι.
- Εσύ πιστεύεις, είσαι μέσα στην πόλη και ξέρεις τον κόσμο, έχει κανένα που θα ενδιαφερθεί για σένα; Ή θα ρωτήσει για σένα;
- Ειδικά για τους αιχμαλώτους εννοώ...
- Τίποτα.
- Δεν σας συμπεριφερθήκαν σωστά μετά, έτσι;
- Όχι. Σε κοροϊδεύουν. Να σου το πω καθαρά; Η μόνη τους έγνοια, αν σε γάμησαν οι Τούρκοι και τίποτα άλλο. Αυτή ήταν η έγνοια τους. Ο αδελφός μου έριξε την μπουκάλα της μύρας σε ένα αυτοκίνητο, γιατί ήμουν μέσα στο καφενείο και «Ήρθατε; Σας γάμησαν εκεί;». Μιλώ έτσι για να καταλάβεις. Δεν είναι όλος ο κόσμος. Μιλάμε για ορισμένα άτομα. Αλλά δεν χρειάζονται πολλοί να κάνουν τη ζημιά. Και όπως κρατούσε τη μπουκάλα ο αδελφός μου κι έπινε μέσα στο καφενείο, του την έριξε πάνω στο αυτοκίνητο. Το πιστεύεις ότι έχει πενήντα χρόνια δεν τον είδα αυτόν τον άνθρωπο; Και είναι και χωριανός μας. Είναι από την Ασγάτα συγκεκριμένα. Δεν τον είδα, έχει πενήντα χρόνια. Δεν είναι ότι θέλω να τον δω, αλλά φαίνεται ότι με αποφεύγει όταν με βλέπει. Πήγα να κουρευτώ, να κόψω το γένι. Και ήμουν μέσα και κούρευε. Αυτός που ήταν να με κουρέψει, να μου κόψει το γένι, ήταν θείος μου, αδελφός της μάνας μου. ΕΟΚΑ Β' εκείνος. Ο μοναδικός που βγήκε ήρωας από τη ράτσα μας. Και όπως με ρωτούσε κάποιος, εκείνος που καθόταν και τον κούρευε, με ρώτησε εμένα πώς πέρασα στην Τουρκία, του είπα, «ε τι κάνατε;», μου λέει. «Πήγατε και παραδώσατε τα όπλα στους Τούρκους;». Ο παππούς μου ήταν αγροφύλακας, κρατούσε κι ένα μπαστούνι από αυτά τα μεγάλα, μαζεύτηκε το χωριό όλο, έγινε χαμός. Παρ' ολίγον να γίνει εμφύλιος πόλεμος μέσα στο χωριό. Έρχεται ο άλλος από την Τουρκία και αντί να του πεις πώς πέρασε... Ό,τι

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

κι αν συμβαίνει. Σε τέτοιο βαθμό. Είπαμε, δεν είναι ο κόσμος όλος. Ορισμένα άτομα. Αλλά δεν χρειάζονται πολλοί να κάνουν τη ζημιά.

- Αυτό το επίδομα που σας έδωσαν τώρα τελευταία...
- Το έπιασα εγώ. Έχει άλλους που δεν το έπιασαν ακόμη.
- Ναι, αλλά τόσα χρόνια η πολιτεία δεν έκανε κάτι για εσάς. Τώρα τελευταία θυμήθηκε να σας το δώσει αυτό το επίδομα.
- 500 άτομα μείναμε. Οι υπόλοιποι πέθαναν.
- Τόσα χρόνια δεν κάνατε κάτι;
- Βέβαια! Κάναμε διαβήματα και για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και για όλα.
- Και δεν ανταποκρινόταν το κράτος;
- Κανένας. Έσπασαν τα δόντια μου εμένα, δεν είχα δόντια και πήγα στο Διοικητήριο και ξέρεις τι μου είπαν; Μου είπε ένας να πας στο Διοικητήριο και να τους πεις ότι έπαθα αυτό πράγμα και να σε βοηθήσουν. Ξέρεις τι μου είπε ο διευθυντής; «Θα βλέπουμε τα δόντια σου εσένα τώρα ή θα βλέπουμε τους πρόσφυγες;» «Καλά», του λέω, «μια βοήθεια θέλω, θα βάλω κι εγώ λεφτά, δουλεύω». «Πήγαινε ρε κουμπάρε!». Έτσι.
- Δηλαδή τελειώς του πεταματού;
- Ου βέβαια! Ναι ναι! Ούτε ενδιαφέρθηκε κανείς καμιά φορά, ούτε να ρωτήσει αν ζεις ή αν πέθανες, ούτε αν έχεις προβλήματα υγείας, που είχε πολλούς που ήταν τραυματίες.
- Μεγάλη απογοήτευση αυτό το πράγμα φαντάζομαι.
- Βέβαια. Δεν είναι απογοήτευση; Γίνεται να περιμένεις τώρα, να πεθάνουν όλοι, για να δώσεις ένα επίδομα; Ήρθαν και μου έδωσαν 16 ευρώ στην αρχή και μου έκοψαν 26 από τη σύνταξη. Μου έδωσαν 16 και μου έκοψαν 26 από τη σύνταξη. Και ήρθαν κι έδωσαν αυτά ου έδωσαν τώρα, 1000 ευρώ, 2000 ευρώ. Είπαν ότι θα μας έδιναν 200 ευρώ το μήνα. Δηλαδή 2500 τον χρόνο; Περίπου. Μέχρι να μας δώσουν τα λεφτά, μας έδωσαν 1000 κάθε έξι μήνες και 1000 τους άλλους έξι μήνες. Δηλαδή μας έφαγαν τα υπόλοιπα. Και τα έδωσαν τώρα. Τι τα έδωσαν τώρα; Πέθαναν όλοι. Ήμασταν 700 που μείναμε, από τις 4000, μείναμε 700 άτομα. Απ' ότι μου είπε κάποιος προχθές, 500 έμειναν. Πέθαναν, πόσοι πέθαναν, σε 2-3 μήνες. Γιατί εκείνος που ήταν 40, αντιλαμβάνεσαι. Εν 80 τώρα, 90.
- Καμιά φορά από την κυβέρνηση, από κάποιον επίσημο φορέα, ήρθαν να σας ρωτήσουν για αγνοούμενους;
- Μα να έρθουν να με ρωτήσουν; Όχι. Πήγα από μόνος μου εγώ. Άκουσα στην τηλεόραση ένα βράδυ που έλεγε ότι βρήκαν τους τάδε αγνοούμενους, ότι ψάχνουν αγνοούμενους κλπ και θυμάμαι τον μακαρίτη τον πατέρα μου που μου λέει, να πας και ό,τι ξέρεις να πας να τα πεις και αν έθαψες κι αν έκανες, γιατί όπως σε έψαχνα εγώ και άλλοι ψάχνουν τα παιδιά τους. Του λέω, «πατέρα, φοβάμαι να πάω στα κατεχόμενα». Μου λέει, «εσύ πες τους πού είναι και αν θα πας στα κατεχόμενα θα το αποφασίσεις εσύ μετά. Και σου

Συναγωγή μαρτυριών και καταγραφή της Ιστορίας των αιχμαλώτων της Κύπρου το 1974/ΕΠΙΚΥ

λέω και στα κατεχόμενα να πας, δεν θα πας μόνος σου. Είναι μέσω της Κυβέρνησης, θα είναι τα Ηνωμένα Έθνη κλπ». Κι έτσι ήταν. Όταν πήγα απ' εκεί, είχε έναν Μουσταφά τον έλεγαν, από τη Συλίκου μου είπε. Ήξερε και τον Συλικιώτη, ήταν χωριανοί και κάποιους άλλους μου έλεγε. Και πήγαμε στο Λήδρα Πάλας και από εκεί ήρθαν αυτοκίνητα και μας έπιασαν και πήγαμε με τον Σύνδεσμο Αγνοουμένων. Απλά ο Μουσταφά μας συνόδευσε. Δεν έκανε τίποτα εκείνος. Απ' ότι μας είπαν εκείνος δεν μιλά. Ούτε εμείς μιλούμε όταν έρθει αυτοί απ' εδώ. Έχουν τις πληροφορίες τους, κάνουν αυτό το πράγμα. Μόνο ήρθε κοντά σε μένα και μου λέει, «δεν μιλάς πολύ. Αυτός είναι της Τουρκίας, μιλά καλύτερα ελληνικά από σένα».

- Και τους πήρατε απ' εκεί και τους δείξατε...;
- Ναι, δύο φορές που πήγα.
- Και δείξατε τους τόπους που θάψατε κόσμο.
- Ναι ναι. Δεν ξέρω, τους βρήκαν δεν τους βρήκαν.
- Φυλάξατε τίποτα από εκείνη την εποχή;
- Έχω την τελαμώνα του πολυβόλου, όπως ήταν στημένη η θέση μάχης που ήμουν μέσα, πήγα και την βρήκα μετά από σαράντα χρόνια και ήταν και η τελαμώνα μέσα. Και είπα του Μουσταφά και με άφησε. Του λέω, «άσε με να το πιάσω έτσι για ενθύμιο». «Να γυρίσω από την άλλη και πιάσε», μου λέει, «να μην σε δει κανείς».
- Έχει κάτι άλλο κύρια Άκη που θες να μου πεις;
- Παράδειγμα, κάποιοι που σκοτώθηκαν, που ήρθαν εκεί στο φυλάκιο το δικό μας από το 120, ήταν ένας Φύτος, Νεόφυτος, εμείς τον λέγαμε Τσέλιγκα, απ' ότι μου είπαν είναι γιος του Μάντη από την Επισκοπή και του λέω, «ρε Φύτο, μην πάτε πίσω. Είστε έξι άτομα», το φυλάκιο ήταν έξι άτομα, «τώρα άμα κατεβούν από τον Άγιο Ιλαρίωνα τι θα κάνετε έξι άτομα;» Μου λέει, «γιατί εσείς πόσοι είστε ρε Άκη;» «Εδώ είμαστε εννιά. Μείνετε κι εσείς να γίνουμε περισσότεροι. Τι θα πας εκεί πάνω;» Όπως ήταν το φυλάκιο ήταν στα δεξιά εκείνοι. Εν τω μεταξύ εκείνοι του Πράσινου Λόχου, ο Πράσινος Λόχος ήταν η μύτη του Αγίου Ιλαρίωνα εδώ και ήταν εδώ ο Πράσινος Λόχος. Εγώ ήμουν εδώ. Αφού τους ακούγαμε που έπαιζαν τάβλι. Και απέναντί μας ήταν η Αετοφωλιά. Εκείνοι σκοτώθηκαν πρώτοι. Πιο κάτω ήταν το 120 που ήταν αυτοί. Το 115 και μετά ήμασταν εμείς, το 101. Κάτι τέτοιο. «Όχι», μου λέει, «θα πάμε». Πήγαν, σκοτώθηκαν όλοι. Όλοι. Κατέβηκαν από τον Άγιο Ιλαρίωνα, έσπασαν οι γραμμές, οι λοκατζήδες ήταν όπου φύγει φύγει. Οι λοκατζήδες δεν μπορούσαν να μείνουν εκεί. Έπρεπε να τους αντικαταστήσει πεζικό. Να βάλει πυροβόλα κλπ. Κατέβηκαν, ήταν και λυσσασμένοι, σκότωσαν πολλούς οι λοκατζήδες εκεί πάνω Τούρκου. Σκοτώθηκαν όλοι ως τον ένα. Και ο Ζηνωνής και ο Φύτος. Μα είχε κι άλλους. Δεν θυμάμαι τα ονόματά τους. Αυτά. Δεν τα θυμάμαι και όλα.